

У рамках фінансування програми EURIZON проекту EU-3033
«Стимулювання розвитку деокупованих територій через
інвестиційно-інноваційні інструменти»

СТРАТЕГІЯ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

КОЛЕКТИВНА МОНОГАРФІЯ

ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

УДК 338.1:330.341.1:355.48(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15190154>

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол від 31 березня 2025 р. № 11)

Рецензенти:

Наумов О. Б. - д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності підприємств Державного не комерційного підприємства «Державний університет «Київський авіаційний інститут»;

Пристемський О.С. - д.е.н., професор, професор кафедри підприємництва, обліку та фінансів Херсонського державного аграрно-економічного університету.

Стратегія відновлення деокупованих територій України: виклики постконфліктного розвитку та шляхи їх подолання : колективна монографія / Кол. авторів. Івано-Франківськ. 2025. 721 с.

Колективна монографія є комплексним дослідженням актуальних проблем відновлення українських територій, що зазнали впливу збройної агресії. У центрі уваги – теоретико-методологічні основи постконфліктного відновлення економіки, інвестиційні та фінансові механізми, роль малого і середнього бізнесу, питання інфраструктури, промисловості, соціально-економічного розвитку, економічної безпеки та екологічної політики. Особливу увагу приділено поведінковим викликам, цифровій трансформації та інституційним аспектам відновлення. Монографія адресована науковцям, практикам, представникам органів влади, інвесторам і всім, хто зацікавлений у відбудові та сталому розвитку України в умовах післявоєнної трансформації..

Jel H12, O18, R11, F51, P25, Q56, E61

Recovery Strategy for the De-Occupied Territories of Ukraine: Post-Conflict Development Challenges and Ways to Overcome Them: Collective Monograph / Group of Authors. Ivano-Frankivsk. 2025. 721 pages.

The collective monograph is a comprehensive study of the urgent challenges related to the recovery of Ukrainian territories affected by armed aggression. It focuses on the theoretical and methodological foundations of post-conflict economic recovery, investment and financial mechanisms, the role of small and medium-sized enterprises, as well as issues of infrastructure, industry, socio-economic development, economic security, and environmental policy. Particular attention is given to behavioral challenges, digital transformation, and institutional aspects of recovery. The monograph is intended for scholars, practitioners, government officials, investors, and all those interested in the reconstruction and sustainable development of Ukraine in the context of post-war transformation.

ISBN 978-617-8670-13-9

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ	7
1.1. ПОВЕДІНКОВІ ВИКЛИКИ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НЕРАЦІОНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СПОЖИВАЧІВ НА ПОСТКОНФЛІКТНИЙ РОЗВИТОК ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ (Бицюра Ю.В., Український державний університет імені Михайла Драгоманова)	7
1.2. ПОСТКОНФЛІКТНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ: КОНЦЕПЦІЯ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ (Мохненко А.С., Херсонський державний університет).....	35
1.3. ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ (Разумова Г.В., ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз)..	68
1.4. МОДЕЛЬ І АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (Андрушкевич Н.В., Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»).....	94
1.5. ІНТЕГРАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ (Брагіна О.С., Національний університет «Одеська політехніка»).....	109
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВІ ТА ІНВЕСТИЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	122
2.1. ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ (Кришталь Г.О., ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»).....	122
2.2. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНІВ (Скиба Г.І., Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»).....	162
2.3. ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕРИТОРІЙ (Фролов А.Ю., Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана)	195

2.4. ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБОЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ (Цімошинська О.В., ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналу») ...	216
2.5. ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ (Волохова І.С., Національний університет «Одеська політехніка»)	261
РОЗДІЛ 3. РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНІВ	303
3.1. РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ РЕГІОНІВ (Коценко М.С., Поліський національний університет)	303
3.2. ФОРМУВАННЯ АДАПТИВНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТРАТЕГІЇ АКТИВІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ (Тюхтенко Н.А., Одеський національний університет ім. І.І Мечникова; Синякова К.М., Херсонський державний університет, Університет прикладних наук м. Кельн)	319
3.3. РОЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ТУРИЗМУ (СОРОКІНА А.М., Херсонський державний університет)	348
3.4. ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН У ЛАНЦЮГИ ПОСТАЧАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ АГРОСЕКТОРУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ (Карнаушенко А.С., Бершадський О.І., Недоренко С.О., Притула Д.А. Херсонський державний аграрно-економічний університет)	365
РОЗДІЛ 4. ІНФРАСТРУКТУРНЕ ТА ПРОМИСЛОВЕ ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ	394
4.1. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕОКУПОВАНИХ РЕГІОНІВ (Вербицька Галина, Національний університет «Львівська політехніка»)	394
4.2. ІНФРАСТРУКТУРНЕ ВІДНОВЛЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ (Осадчий М.Л., Одеський національний економічний університет)	403

4.3. СМАРТ-ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ДРАЙВЕР СТАЛОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ (Омельяненко В.А. Підоричева І.Ю., Інститут економіки промисловості НАН України) 432

4.4. ПРОБЛЕМИ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ З ДЕОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ (Антонюк В.П., Інститут економіки промисловості НАН України)..... 446

РОЗДІЛ 5. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ..... 459

5.1. МОТИВАЦІЯ МОЛОДІ ДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ (Волянчук А.С., Херсонський державний університет)..... 459

5.2. РОЛЬ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ (Грибовська Ю.М., Білоцерківський інститут неперервної професійної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України)..... 468

5.3. ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ МЕДИЧНИХ УСТАНОВ З УРАХУВАННЯМ ВОЄННОГО СТАНУ (Бричко А.М., Бурлака І.В., Сумський національний аграрний університет)..... 477

5.4. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В ВОЄННИЙ ПЕРІОД (Рудаченко О.О., Угоднікова О. І., Троян В. І., Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. 507

5.5. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЖІНОК У ПОСТКОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД (Петренко В.С., Херсонський державний університет; Ігнатенко М.М., Університет Григорія Сковороди в Переяславі) 539

РОЗДІЛ 6. ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ТА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ..... 566

6.1. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОРПОРАТИВНО-ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОБ'ЄДНАНЬ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ (Гуцалюк О.М., ПЗВО «Східноєвропейський університет імені Рауфа

Аблязова»; Бондар Ю.А., Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка; Зайченко В.В., Центральноукраїнський національний технічний університет)	566
6.2. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ (Мельникова К.В., Херсонський державний університет)	582
6.3. ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНИХ ЗБИТКІВ І ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВІДНОВЛЕННЯ (Брюховецька І.О., Міжрегіональна Академія управління персоналом)	615
6.4. МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ РОЗВИТКУ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ (Повод Т.М., Херсонський державний аграрно-економічний університет)	653
6.5. ДЕРЖАВНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ДЕОКУПАЦІЇ: НОВІ ПІДХОДИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ (Рябець К.А., Київський столичний університет імені Бориса Грінченка)	669
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	680

6.2. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Мельникова К.В.

Херсонський державний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6415-5667>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15189597>

Проблематика економічної безпеки набуває особливої актуальності в умовах постконфліктної трансформації держави. Військові дії руйнують інфраструктуру, порушують функціонування економічних зв'язків, призводять до втрати людського, інституційного та виробничого потенціалу. У таких обставинах ключовим завданням державної політики стає не лише фізичне відновлення зруйнованих об'єктів, а й забезпечення стабільності, стійкості та прогнозованості економічної системи. Саме на цьому перетині стратегічних завдань і зростає значущість категорії економічної безпеки.

У повоєнний період економічна безпека не може трактуватись лише як здатність протистояти зовнішнім загрозам чи забезпечити суверенітет економічного простору. Вона набуває нового змісту, що охоплює питання захисту національного виробництва, відновлення експортного потенціалу, гарантування фінансової стійкості, інвестиційної привабливості, а також створення умов для інноваційного розвитку. Конфлікт радикально змінює конфігурацію ризиків: поряд з традиційними загрозами (наприклад, макрофінансовою нестабільністю, залежністю від імпорту тощо) з'являються нові – зростання тіньової економіки, втрата контролю над критично важливими активами, міграція висококваліфікованих кадрів, руйнування логістичних ланцюгів.

Особливу увагу в повоєнній фазі слід приділяти інституційній складовій економічної безпеки. Надмірна залежність від зовнішніх фінансових потоків, слабкість державного антикризового управління, нерівномірний доступ до ресурсів на місцевому рівні – все це може призвести до уповільнення процесів

відбудови та соціального напруження. Таким чином, формування ефективної системи економічної безпеки повинно ґрунтуватися на системному підході, який передбачає не лише оперативне реагування на загрози, а й превентивне управління ризиками, орієнтоване на досягнення довгострокової економічної стійкості.

Важливо також враховувати зовнішньополітичний вимір. В умовах глобалізації економічна безпека держави є тісно пов'язаною із міжнародними економічними процесами. Для України, яка інтегрується у європейський простір і водночас перебуває у зоні високих геополітичних ризиків, постає необхідність забезпечити баланс між відкритістю економіки та її захищеністю. Це вимагає чіткої координації політик у сферах торгівлі, енергетики, інвестицій, регіонального розвитку, а також розвитку стратегічних партнерств із ключовими донорами та союзниками.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад і практичних підходів до формування та функціонування системи економічної безпеки України в умовах постконфліктного відновлення, з урахуванням трансформаційних ризиків, викликів і стратегічних пріоритетів сталого розвитку.

Завдання дослідження

- проаналізувати сутність, структуру та ключові компоненти економічної безпеки держави в контексті сучасних викликів;
- оцінити основні загрози економічній безпеці України в умовах збройного конфлікту та на етапі повоєнної трансформації;
- дослідити міжнародний досвід формування ефективних систем економічної безпеки у постконфліктних країнах;
- визначити інституційні, правові та управлінські аспекти функціонування системи економічної безпеки в Україні;

- запропонувати концептуальну модель модернізації системи економічної безпеки України в контексті інтеграції до європейського економічного простору;
- розробити рекомендації щодо удосконалення механізмів моніторингу, оцінювання ризиків і реагування на загрози у сфері економічної безпеки на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Економічна безпека держави – це складова національної безпеки, що відображає здатність економіки забезпечувати стабільний розвиток, захищати національні інтереси та витримувати внутрішні й зовнішні загрози. Однозначного загальновизнаного визначення цього поняття немає, адже воно є комплексним. У вузькому розумінні економічну безпеку трактують як здатність економіки гарантувати стає зростання і захист економічних інтересів від дестабілізуючих чинників (Acemoglu, D., & Robinson, J. A., 2012). У широкому ж сенсі – це такий стан економічного розвитку, за якого забезпечено стійке зростання, ефективне задоволення потреб суспільства, контроль держави над стратегічними ресурсами та захист економічних інтересів на національному і міжнародному рівнях. Структурно економічна безпека охоплює низку ключових елементів (сфер): фінансову, соціальну, демографічну, інноваційну, інвестиційну, продовольчу, енергетичну безпеку тощо (Yergin D., 2011). Таким чином, поняття економічної безпеки є багатовимірним – від рівня добробуту громадян до стійкості національної економіки перед зовнішніми шоками – і служить підґрунтям для формування державної політики у сфері безпеки та розвитку.

Економічна безпека держави визначається як стан економіки, за якого гарантується стабільний розвиток та захист ключових інтересів країни від загроз. В науковій літературі наголошується, що економічна безпека – це здатність державної економіки забезпечувати стає зростання, ефективне задоволення потреб суспільства та контролювати використання національних ресурсів, одночасно захищаючи економічні інтереси на внутрішньому і

зовнішньому рівнях (Dudin, 2016). У цьому контексті виділяють основні компоненти економічної безпеки, серед яких фінансова безпека (стабільність фінансової системи і національної валюти), соціальна (гарантування прийняттого рівня життя, відсутність бідності), демографічна (трудова та людський потенціал), інноваційно-технологічна (науково-технічний розвиток), інвестиційна, продовольча (забезпеченість продовольством), енергетична безпека (надійність енергопостачання) та інші (Lewis, W.A., 2015). Кожен із цих елементів є критично важливим для цілісної стійкості національної економіки.

Рівні економічної безпеки. Економічну безпеку розглядають на різних рівнях: особистому (гарантії базового доходу і добробуту громадян), мікроекономічному (безпека окремих підприємств, галузей), регіональному та макроекономічному (загальнодержавна безпека економіки). Іноді виокремлюють також міжнародний рівень – поняття міжнародної економічної безпеки, що стосується стійкості світової економіки та справедливості економічних відносин між країнами (Моуо, D., 2009). На державному рівні суб'єктами забезпечення економічної безпеки виступають як державні інституції, так і приватний сектор та громадянське суспільство, оскільки всі вони зацікавлені у захисті економічних інтересів та стабільності.

Система економічної безпеки держави виконує низку ключових функцій, покликаних гарантувати стійкість економіки. Згідно з науковими джерелами, виділяють п'ять базових функцій:

1. **Захисна функція.** Полягає у спроможності захистити економічну систему держави від внутрішніх і зовнішніх загроз (Harari, M., 2022). Її реалізація передбачає виявлення потенційних небезпек (наприклад, фінансових криз, ворожих дій, втрати ресурсів) та протидію їм шляхом мобілізації економічних ресурсів і резервів.

2. **Регуляторна функція.** Передбачає активну роль держави у регулюванні економічних процесів задля нейтралізації ризиків (North, D.,

1990). Вона реалізується через економічну політику, правові механізми, антимонопольні заходи, контроль за критичною інфраструктурою тощо, аби запобігти дисбалансам і кризовим явищам.

3. Попереджувальна (превентивна) функція. Спрямована на завчасне прогнозування можливих кризових ситуацій та розробку заходів протидії їм (Keynes, J. M., 1936). В її межах здійснюється моніторинг економічних показників, аналіз ризиків, моделювання сценаріїв розвитку подій, щоб заздалегідь виявити тенденції, що становлять небезпеку, й убезпечити від них економіку.

4. Інноваційна функція. Полягає у використанні нестандартних, новаторських рішень задля підвищення стійкості економіки та прискорення розвитку (Rodrik, D., 2007). Держава стимулює впровадження нових технологій, диверсифікацію економіки, підтримує наукові дослідження і розвиток людського капіталу, що підвищує конкурентоспроможність та здатність економіки протистояти викликам.

5. Соціальна функція. Орієнтована на повне задоволення основних потреб населення і підвищення якості життя (Harati, M., 2022). Вона передбачає забезпечення соціальних гарантій, захист найбільш вразливих верств, недопущення різкого майнового розшарування, що загрожувало б суспільній стабільності. Реалізація соціальної функції підвищує довіру громадян до держави та легітимність економічної політики.

Усі ці функції тісно пов'язані між собою і разом утворюють цілісну систему забезпечення економічної безпеки. Захисна та попереджувальна функції убезпечують від ударів і криз, регуляторна – підтримує збалансований розвиток, інноваційна – зміцнює довгостроковий потенціал, а соціальна – гарантує суспільну стабільність як основу безпеки.

Для ефективного функціонування цієї системи необхідно дотримуватися певних принципів (засадничих ідей). Дослідники відзначають такі ключові принципи економічної безпеки:

1. Принцип законності та демократизму – діяльність щодо захисту економіки має спиратися на верховенство права, прозорість і підзвітність влади суспільству.

2. Принцип пріоритету превентивних заходів – завчасне запобігання загрозам ефективніше, ніж подолання їхніх наслідків, тому держава повинна проактивно виявляти і нейтралізувати ризики.

3. Принцип поєднання централізації та децентралізації – необхідна координація зусиль центральних органів і місцевої влади. Центр визначає стратегію, але реалізація багато в чому залежить від регіонів і місцевих громад.

4. Принцип економності та ефективності – ресурси для забезпечення безпеки мають використовуватися раціонально. Державне втручання повинно бути мінімально необхідним (уникати надмірного тиску на бізнес) і давати максимум результату.

5. Принцип оперативної гнучкості – система безпеки має швидко реагувати на зміни обстановки, адаптуватися до нових загроз, проявляти інноваційність у методах дії.

6. Принцип гуманізму та соціальної справедливості – забезпечення економічної безпеки не повинно порушувати основні права людини; навпаки, захист добробуту людей є кінцевою метою безпекової політики.

Дотримання цих принципів підвищує результативність політики економічної безпеки. Наприклад, пріоритет превенції дозволяє знизити втрати від криз, законність і прозорість підвищують довіру, а врахування соціальних аспектів забезпечує підтримку населенням заходів безпеки.

Підходи до економічної безпеки еволюціонували разом зі зміною економічних доктрин і уроками історичних подій. Ранні теорії (XVII–XVIII ст.) в дусі меркантилізму фактично ототожнювали економічну безпеку з багатством і могутністю держави. Меркантилісти вважали, що держава

забезпечить свою силу, накопичуючи дорогоцінні метали та підтримуючи позитивний торговельний баланс (більше експорту, менше імпорту). Така економічна націоналістична модель передбачала жорстке державне регулювання зовнішньої торгівлі (тарифи, колоніальна експансія) задля збагачення казни, фінансування армії і флоту. Історично це справді зміцнювало військову безпеку – наприклад, у Європі доби меркантилізму накопичення золота прямо пов'язувалося зі здатністю утримувати постійне військо.

Наприкінці XVIII – у XIX столітті меркантилістські ідеї поступилися місцем класичному лібералізму. Економісти (А. Сміт, Д. Рікардо та інші) стверджували, що вільна торгівля і невтручання держави (*laissez-faire*) сприяють загальному зростанню добробуту і тим самим найкраще забезпечують процвітання і стабільність. На практиці епоха *Pax Britannica* і золотого стандарту XIX ст. характеризувалася мінімальним державним впливом на ринки та активною глобальною торгівлею. Вважалося, що ринкова рівновага сама по собі гарантуватиме економічну стабільність, а отже, і відсутність соціальних потрясінь або конфліктів. Однак кризові явища кінця XIX – початку XX ст. (монополізації, циклічні спади) поставили під сумнів тезу про автоматичну безпеку через ринок.

Поворотним моментом стала Велика депресія 1930-х років. Світова економічна криза показала, що ринки не здатні самостійно запобігти глибоким потрясінням. У відповідь виникла кейнсіанська теорія, заснована на працях Дж. М. Кейнса. Кейнс обґрунтував необхідність активного втручання держави для забезпечення повної зайнятості та стабільності цін. Згідно з кейнсіанським підходом, безробіття й спад виробництва є загрозами економічній безпеці, які слід долати через державні програми стимулювання попиту, громадські роботи, регулювання процентних ставок тощо. Після Другої світової війни багато розвинених країн перейняли ці ідеї: створювалися системи соціального захисту (щоб убезпечити громадян від злиднів), центральні банки отримали

мандат згладжувати економічні цикли. Така модель «держави добробуту» суттєво підвищила рівень соціально-економічної безпеки в демократичних державах, запобігши повторенню катастрофічних криз на зразок 1930-х.

У 1970-х роках світ зіткнувся з новими викликами – енергетичними шоками (нафтова криза 1973 р.), стагфляцією, борговими кризами. Відповіддю стала зміна парадигми на користь неоліберального підходу. Починаючи з 1980-х, під впливом політики М. Тетчер у Британії та Р. Рейгана в США, утвердилася думка, що для довгострокової економічної безпеки потрібні конкурентні ринки, мінімальне державне регулювання, фінансова дисципліна, приватизація та вільна торгівля. Неоліберальна доктрина наголошувала на тому, що надмірна держава сама породжує економічні загрози (дефіцити бюджету, неефективність, інфляцію), тому її роль слід обмежити, віддавши перевагу ринковим механізмам та глобалізації. В результаті багато країн провели дерегуляцію фінансового сектора, відкрили свої економіки для міжнародної торгівлі та інвестицій. Це сприяло прискоренню зростання в глобальному масштабі, однак водночас загострило проблеми економічної нерівності й періодичних фінансових криз – нових загроз, що потребували реагування.

Паралельно у 1990-х роках розвинулися критичні підходи до розуміння безпеки. Після закінчення Холодної війни з'явилася концепція «людської безпеки», впроваджена ООН, яка ставила в центр саме людину, а не державу. У знаменитій доповіді ПРООН (1994) економічну безпеку було названо одним із семи вимірів людської безпеки, що означає гарантії базового доходу, роботи і доступу до засобів існування для кожної людини. З цього погляду, боротьба з бідністю, безробіттям, соціальною виключеністю – невід'ємна частина забезпечення безпеки як такої. Критичні дослідники безпеки (Б. Бузан та ін.) також розширили поняття безпеки, включивши економічну сферу до порядку денного поряд з військовою, політичною, екологічною та соціальною складовими. Таким чином, на рубежі XX–XXI ст. утвердилося розуміння, що

економічна сила та стійкість є рівноцінно важливими для національної безпеки, як і військові чинники. Події початку XXI ст. – глобалізація, тероризм, світова криза 2008 р., пандемія 2020 р., торговельні війни – ще більше висунули економічну безпеку на перший план. Зокрема, сучасні стратегії провідних держав враховують питання стійкості ланцюгів постачання, технологічної незалежності, енергетичної безпеки як критично важливі аспекти нацбезпеки.

Отже, історично теорії економічної безпеки пройшли шлях від вузького розуміння (накопичення багатства для фінансування армії) до багатовимірного підходу, який включає макроекономічну стабільність, соціальний захист, інституційну спроможність і людський розвиток як складові безпеки. Кожен етап розвитку підходів – меркантилізм, класичний лібералізм, кейнсіанство, неолібералізм, критичні концепції – відображав реакцію на виклики свого часу і пропонував різні моделі забезпечення економічної безпеки держави.

Для кращого розуміння сутності економічної безпеки доцільно порівняти основні теоретичні підходи та концепції. Нижче у таблиці 1 представлені ключові характеристики різних підходів – неоліберального, кейнсіанського, інституційного, критичного (людського) та меркантилістського – у контексті забезпечення економічної безпеки держави:

Таблиця 1

**Теоретичні підходи до розуміння економічної безпеки держави та їх
ключові характеристики**

Підхід	Характерні риси та акценти
Неоліберальний	Спирається на вільний ринок та мінімальне втручання держави. Вважає, що конкуренція і глобальна торгівля забезпечать економічне зростання і, як наслідок, стабільність. Держава зосереджується на захисті прав власності і макростабільності, уникаючи надмірних витрат і регулювання. Ключові інструменти – дерегуляція, приватизація, фінансова дисципліна, вільна торгівля. Очікуваний результат – ефективний розподіл ресурсів і висока

Підхід	Характерні риси та акценти
	адаптивність економіки до зовнішніх викликів. Недоліком може бути зростання нерівності та уразливість перед глобальними шоками (кризи, пандемії тощо).
Кейнсіанський	Наголошує на активній ролі держави в економіці для згладжування циклів та підтримання повної зайнятості. Вважає, що ринок не гарантує автоматично ні стабільності, ні соціальної справедливості. Держава забезпечує стимулювання сукупного попиту (через державні витрати, монетарну політику) під час криз, розбудовує систему соціального захисту і регулює ринки праці. Мета – запобігти глибоким спадам, безробіттю та соціальній напруженості, тобто усунути передумови економічної нестабільності. Такий підхід був основою повоєнних «держав добробуту» і сприяв десятиліттям стабільного розвитку в багатьох країнах. Критика стосується ризику бюджетних дефіцитів та боргів при надмірному втручанні.
Інституційний	Акцентує, що якість інститутів – законів, прав власності, судової системи, державного управління – визначає довгострокову стійкість та розвиток економіки. Згідно з Д. Нортон, інститути формують “стимульну структуру”. Для забезпечення економічної безпеки пропонується розбудовувати ефективні правила і організації: незалежні суди, прозорі регулятори, антикорупційні органи, стабільні «правила гри» для бізнесу. Це знижує невизначеність і трансакційні витрати в економіці, стимулює інвестиції та підприємництво. Інституційний підхід тісно пов’язаний із поняттям верховенства права і доброго врядування: сильні інститути підвищують здатність країни протистояти шокам (політичним, економічним), забезпечують довіру та координацію в суспільстві, а значить – є підвалиною національної економічної безпеки.
Критична/«людська безпека»	Виходить за рамки суто державоцентричного погляду та фокусується на захисті людини і суспільства від економічних загроз. Відповідно до концепції human security ПРООН, економічна безпека людини полягає у гарантованому базовому доході, можливості заробляти на життя та наявності мережі соціальної підтримки. При цьому бідність, безробіття, різка нерівність розглядаються як головні загрози безпеці, що можуть призводити до соціальних потрясінь і конфліктів. Критичний підхід підкреслює також структурні фактори – глобальну нерівність, залежність периферійних економік від центрів – і критикує неоліберальну глобалізацію за вразливість бідних країн. В рамках цього підходу для забезпечення безпеки держави пропонується: боротьба з бідністю, розвиток людського капіталу, справедливий розподіл благ, контроль над олігархізацією економіки. Безпечна держава – це передусім держава, громадяни якої захищені від злиднів і відчують економічну гідність. Таким чином, соціально-економічна справедливість розглядається не менше важливою, ніж військові засоби, для міцної безпеки.
Меркантилістський (економічний націоналізм)	Базується на ідеї, що держава повинна активно контролювати економіку заради зміцнення національної могутності. Історично меркантилізм прагнув «збагачувати державу»: обмежувати імпорт,

Підхід	Характерні риси та акценти
	заохочувати експорт, накопичувати золотовалютні резерви. Сучасні неомеркантилістські підходи проявляються у політиці протекціонізму (тарифів, імпорتنих квот), підтримки національних чемпіонів, досягнення самозабезпеченості в стратегічних галузях (енергетика, продовольство). Мета – зменшити залежність від зовнішніх факторів, зберегти робочі місця і промисловість, мати ресурс для фінансування оборони. Такий підхід підкреслює економічний суверенітет: мінімізацію зовнішніх вразливостей навіть ціною втрати вигод від вільної торгівлі. Він був характерний для багатьох країн у ХХ ст. (політика імпортозаміщення, «торгові війни»). Перевагою є посилення контролю над економікою, але недоліком – ризик неефективності та конфліктів з торговельними партнерами, що само по собі може генерувати нові загрози безпеці.

Насправді державна політика економічної безпеки рідко спирається виключно на один підхід. Як правило, елементи різних концепцій поєднуються залежно від контексту. Наприклад, сучасні розвинені країни декларують відданість ринковим принципам (неолібералізм), але мають розвинуті системи соціального захисту (кейнсіанські елементи) і прагнуть диверсифікувати постачання критичних товарів (неомеркантилістські мотиви, продиктовані, зокрема, досвідом пандемії та геополітичної конкуренції). Порівняння теоретичних моделей дозволяє краще усвідомити пріоритети та потенційні ризики для економічної безпеки при виборі політики.

Історичні приклади відновлення економіки після воєн і конфліктів дають цінний досвід, як забезпечувати економічну безпеку держави в умовах руйнувань, дестабілізації та необхідності реформ. Розглянемо декілька кейсів – Балкани, Близький Схід, Японію, Ізраїль, США/Європу – та порівняємо підходи, застосовані там у повоєнний час.

Балкани. Країни колишньої Югославії у 1990-х пережили руйнівні війни, після яких постало завдання відбудови економіки й державності. Постконфліктна стратегія на Балканах значною мірою керувалася міжнародними донорами (ЄС, США, Світовим банком). Вона відбувалася поетапно. У 1995–2001 рр. – негайна післявоєнна реабілітація і реконструкція за підтримки гуманітарних і відновлювальних програм ЄС (ECHO, PHARE,

Obnova, CARDS). На цьому етапі пріоритетами були відновлення критичної інфраструктури, повернення біженців, забезпечення базових потреб. Наступний етап (2001–2007) – консолідація державності: міжнародна спільнота допомагала розбудовувати інституції (судову систему, центральні банки, системи управління), проводити приватизацію, інтегрувати воєнних ветеранів у мирну економіку. І третя фаза з 2007 р. до нині – підготовка до вступу в ЄС: країни Західних Балкан отримують допомогу через інструменти передвступної підтримки (ІРА), впроваджують європейські норми та реформи. Така довгострокова стратегія (вже понад 25 років) заснована на тому, що перспектива членства в ЄС стимулює реформи й інвестиції, а фінансова підтримка Заходу покриває критичні потреби розвитку. Попри складнощі (корупція, етнічні протиріччя, неповний контроль урядів над територіями у перші роки після війни), балканські країни змогли досягти макроекономічної стабілізації і поступового зростання. Важливим уроком цього регіону є необхідність тривалого зобов'язання донорів: навіть через два десятиліття після конфлікту Балкани все ще отримують підтримку і моніторинг з боку ЄС, що допомагає утримувати курс реформ. Для України, що прагне інтеграції з ЄС, балканський досвід підказує, наскільки важливою є стратегічна послідовність: від екстреного відновлення – до інституційних реформ – до економічної інтеграції.

Близький Схід. У країнах Близького Сходу (Ірак, Сирія, Лівія, Ємен) за останні десятиліття відбулися затяжні конфлікти, і питання повоєнної реконструкції постало дуже гостро. Досвід цих держав показує, що післяконфліктне відновлення не є автоматичним процесом, воно залежить від політичних умов і зовнішнього втручання. Наприклад, після падіння режиму С. Хусейна (Ірак, 2003) було надано значні міжнародні кошти на відбудову, але нестабільність, корупція та конфлікт інтересів між внутрішніми групами й зовнішніми акторами завадили ефективному використанню ресурсів. Дослідження Carnegie Middle East відзначає, що реконструкція в арабських

державих часто стає продовженням конфлікту «іншими засобами», коли внутрішні та регіональні гравці змагаються за економічні ресурси і вплив. Умовами успішного відновлення є: (1) наявність ресурсів (фінанси, інвестиції), (2) чітке завершення війни і перехід до миру, (3) політичний процес примирення на національному рівні, (4) ефективні довоєнні інституції або їх відновлення. Якщо цих передумов немає – реконструкція гальмується або набуває викривленого характеру (ресурси розкрадаються, спрямовуються вибірково до лояльних режиму територій тощо). Так, у Сирії значні руйнування, а режим, заручившись підтримкою союзників, планує відбудову на своїх умовах, виключаючи опозиційні райони. У Ємені та Лівії відсутність загальнонаціонального порозуміння блокує масштабні відновлювальні проекти. Висновок: для ефективної реконструкції потрібна спершу безпека і політична стабільність. Економічна безпека не може бути досягнута без миру. Також необхідно враховувати регіональний контекст: у близькосхідних війнах сусідні країни і великі держави мають свої інтереси, що впливають на розподіл допомоги і доступ до ресурсів. Для України, на щастя, ситуація інша – є згуртована підтримка Заходу і легітимний уряд. Але урок Близького Сходу – це застереження від «пастки конфліктної економіки», коли війна може трансформуватися у боротьбу клани за ресурси під прапором відбудови. Тому прозорість і підзвітність реконструкційних програм є критично важливими.

Японія. Японський приклад часто наводять як зразковий кейс післявоєнної відбудови і забезпечення економічної безпеки. Після поразки у Другій світовій війні Японія лежала в руїнах – промисловість знищена, фінанси розбалансовані, населення збідніле. Проте вже за кілька десятиліть країна не лише відновила, а й здійснила економічний «диво-стрибок», ставши другою економікою світу. Секрет успіху – у поєднанні зовнішньої підтримки та внутрішніх реформ. У 1945–1952 рр. Японія перебувала під управлінням американської окупаційної адміністрації (ген. Д. МакАртур), яка провела структурні реформи: демілітаризацію економіки (розпуск воєнних

концернів-дзайбацу), аграрну реформу (переділ землі на користь селянства), заклала основи демократичних інститутів. Спочатку союзники навмисно обмежили промисловий потенціал Японії, аби унеможливити повторну мілітаризацію. Але з початком Холодної війни політика змінилася на 180 градусів: США вирішили допомогти відбудувати економіку Японії як свого союзника в Азії, щоб запобігти поширенню комунізму. Японія отримала американську фінансову допомогу (близько \$2 млрд прямої допомоги 1946–49, а також вигоду від замовлень для армії США під час Корейської війни). Крім того, японський уряд у 1950-х запровадив індустріальну політику: за підтримки Міністерства міжнародної торгівлі і промисловості (MITI) здійснювалися кредити та пільги для розвитку пріоритетних галузей (автомобілебудування, електроніка), реалізовано план подвоєння доходів. Японія скористалася сприятливим міжнародним оточенням: участь у системі Бреттон-Вудс давала стабільність валютного курсу і доступ на ринки США. Вже у 1960-х Японія досягла рівня розвиненої країни, забезпечивши високий темп зростання, повну зайнятість, технологічний прогрес. Таким чином, її економічна безпека базувалася на інтеграції у світову економіку (як експортоорієнтована нація під «парасолькою» безпеки США) і одночасно на внутрішній згуртованості – високій освіті населення, трудовій етиці, ефективній бюрократії. Урок Японії: навіть повністю зруйновану економіку можна відновити і перевести в розряд світових лідерів, якщо поєднати масштабні інвестиції в розвиток, структурні реформи та довгострокову міжнародну підтримку. Для України, яка теж має висококваліфіковане населення та прагне до технологічної модернізації, японський досвід вказує на важливість інституційних реформ і стратегічного партнерства з провідними економіками.

Ізраїль. Держава Ізраїль є унікальним прикладом країни, яка досягла економічного процвітання в умовах постійної військово-політичної напруги. Від дня заснування у 1948 р. Ізраїль провів низку воєн і збройних конфліктів,

перебуває під загрозою тероризму, фактично не має спокійного оточення. Попри це, ізраїльська економіка зуміла не тільки вижити, а й увійти до групи розвинених, випередивши за низкою показників деякі європейські країни. Дослідники пояснюють цей феномен поєднанням кількох чинників. По-перше, масова імміграція євреїв (зокрема з Європи, а пізніше зі СРСР) привела до країни велику кількість освічених і кваліфікованих кадрів, що дало потужний людський капітал для економіки. По-друге, Ізраїль зміг залучити значні зовнішні фінансові вливання, мотивовані політичними і моральними міркуваннями: це і репарації з Німеччини в 1950-х, і пожертви єврейської діаспори, і військова та економічна допомога зі США (угода 1985 р. про сприяння в подоланні кризи). Ці кошти компенсували невеликі внутрішні ресурси і дозволили інвестувати в розвиток. По-третє, постійна загроза з боку сусідів змусила Ізраїль створити потужний військово-промисловий комплекс. Інвестиції у оборону та технології «подвійного призначення» дали побічний ефект – розвиток високотехнологічного сектору цивільної економіки (ІТ, електроніка, медицина). Вже на 2000 р. хай-тек сектор став локомотивом ізраїльської економіки, забезпечивши левову частку експорту і залучивши значні іноземні інвестиції. Нарешті, уряд Ізраїлю, попри значні військові витрати, дотримувався порівняно вільної економічної політики: ще з 1950-х Ізраїль інтегрувався у світову економіку, а після кризи 1980-х провів лібералізацію і приборкав інфляцію. В результаті Ізраїль сьогодні – це економіка знань з високим ВВП на душу населення (~\$50 тис.), невеликим держборгом і диверсифікованим експортом (програмне забезпечення, фармацевтика, агротехнології). Висновок з цього досвіду: навіть за умов перманентної небезпеки в сфері безпеки фізичної (військової) країна може досягти економічної безпеки шляхом розвитку людського потенціалу, інновацій і залучення зовнішніх партнерів. Для України паралеллю може слугувати те, що великі інвестиції у сектор оборони під час війни можуть у майбутньому бути конвертовані в цивільні технології й експорт, як це сталося

в Ізраїлі. Також ідея мобілізації діаспори та міжнародної допомоги є надзвичайно актуальною – Ізраїль показав, як зовнішні фінансові ресурси здатні компенсувати обмеженість внутрішніх за правильного використання.

США та Західна Європа (план Маршалла, європейська інтеграція). Повоєнний досвід США та Європи після Другої світової війни заклав основи сучасної системи міжнародної економічної безпеки. США, на відміну від інших воюючих країн, вийшли з війни економічно зміцнілими, і усвідомили, що їхня національна безпека тісно пов'язана з відновленням світової економіки. У 1948 р. Сполучені Штати ініціювали План Маршалла – програму масштабної допомоги на відбудову Європи. За 1948–1952 рр. 16 країнам Європи було надано ~\$13 млрд (близько \$115 млрд у цінах 2020-х) фінансової підтримки. Ці кошти спрямовувалися на відновлення промисловості, інфраструктури, закупівлю продовольства і палива. Метою плану було не тільки гуманітарне відновлення, а й запобігання економічному колапсу, що міг би привести до політичної дестабілізації і поширення комунізму в зруйнованих війною країнах. Ефект від реалізації ERP (European Recovery Program) був вражаючим: виробництво в Європі стрімко зросло, торгівля пожвавилася. Вважається, що допомога США сприяла піднесенню морального духу європейців і заклала основу політичної та економічної стабільності на континенті. Одночасно в 1944–1947 рр. були створені Бреттон-Вудські інституції – МВФ і Світовий банк – а також ГАТТ (угода про тарифи й торгівлю). Ці кроки сформували нову архітектуру глобальної економічної безпеки, де ключовим принципом стала міжнародна економічна співпраця, що зменшує ризики торгових воєн і криз. Для самих США План Маршалла теж був вигідним: він відкрив європейські ринки для американських товарів та зміцнив геополітичний союз (економічна безпека союзників підвищувала і безпеку США).

Європейські країни, відбудовуючись за підтримки США, зробили наступний крок – регіональну економічну інтеграцію, аби назавжди усунути

причини військових конфліктів між собою. Вже в 1951 р. була створена Європейська спільнота вугілля і сталі (ЄСВС) – об'єднання шести країн, яке спільно управляло стратегічними галузями (металургією) під наднаціональним контролем. Метою проголошувалося «зробити війну не лише немислимою, але й матеріально неможливою» за рахунок взаємозалежності економік. Цей проект успішно перетворився на Європейський Союз, що забезпечив понад 70 років миру в Західній Європі. Економічна інтеграція – спільний ринок, митний союз, згодом єдина валюта євро – суттєво підвищила економічну безпеку європейських держав. По-перше, розширення торгівлі і вільний рух капіталу сприяли безпрецедентному зростанню добробуту, зменшенню бідності. По-друге, спільні інституції ЄС дозволяють координовано реагувати на економічні кризи (наприклад, створення антикризових фондів, спільна енергополітика тощо). По-третє, політичне зближення країн зробило військові конфлікти між ними практично виключеними, що саме по собі є фактором стабільності для економік. Таким чином, західний повоєнний досвід продемонстрував дієвість мультилатералізму: коли країни об'єднують ресурси і зусилля для спільної економічної безпеки, виграють усі. Цей урок актуальний і для сучасної України – інтеграція з ЄС розглядається як запорука довгострокового миру і розвитку.

Україна сьогодні стоїть перед масштабним завданням відновлення економіки після руйнівної війни, яку розв'язала росія. При цьому необхідно не просто відбудувати зруйноване, а й створити таку економічну систему, що буде стійкою, конкурентною і інтегрованою у світовий ринок, тобто забезпечити високий рівень економічної безпеки на майбутнє. Світовий досвід дає оптимізм, що це можливо, але висуває й низку викликів, які доведеться врахувати.

Масштаб фінансових потреб і донорська координація. За оцінками Світового банку, лише перший рік повномасштабної війни завдав Україні

прямих збитків і втрат на суму понад \$400 млрд. Відповідно, на відбудову потрібні сотні мільярдів доларів протягом десятиліть. Жодна окрема країна не спроможна надати такі ресурси – потрібна міжнародна коаліція донорів (держави G7, ЄС, фінансові установи, приватні інвестори). Тут доречна аналогія з Планом Маршалла, але в ще ширшому масштабі. Експерти наголошують, що план відновлення України має базуватися на економічній інтеграції з Європою як кінцевій меті. Тобто, допомога Заходу повинна йти пліч-о-пліч із поступовим входженням України в єдиний ринок ЄС, прийняттям європейських правил – так само, як це відбувалося з країнами-кандидатами. На практиці вже зараз ЄС ухвалив створення спеціального фонду (“Ukraine Facility”) на €50 млрд для підтримки України в 2024–2027 рр. як частини «нового плану Маршалла». Великою проблемою може стати координація численних донорів і контроль за використанням коштів. В уроках історії підкреслюється: потрібен прозорий механізм, бажано під егідою групи G7 та уряду України, щоб уникнути дублювання зусиль і корупційних втрат. Вже пропонується створити єдиний орган – Фонд реконструкції чи координаційну раду донорів – куди увійдуть представники ключових партнерів. Таким чином, перший виклик – залучити безпрецедентний обсяг ресурсів та ефективно ними керувати, зберігши довіру міжнародних партнерів.

Інституційні реформи та антикорупційні гарантії. Світовий досвід (особливо близькосхідний) вчить, що мільярдні вливання не дадуть результату без належних інституцій. Україна вже до війни страждала від корупції та слабких місцевих інституцій, і ризик відкоту реформ існує. Тому другою умовою є продовження і поглиблення реформ навіть в ході відбудови. Має діяти принцип: “reconstruction for reforms”. Донори наполягають, щоб виділення коштів залежало від виконання Україною «маяків» – реформ судової системи, антикорупційних органів, корпоративного управління, децентралізації тощо. Фактично, це продовження курсу на євроінтеграцію,

адже наведені умови співпадають з вимогами для членства в ЄС. Важливим ресурсом тут виступає громадянське суспільство. Українські громадські організації за час війни довели свою ефективність і надійність – від волонтерської допомоги до контролю влади. Залучення громадськості та місцевих громад до планування і моніторингу відбудови (як підказує новітній урок – сьомий принцип модерного плану Маршалла для України) допоможе мінімізувати зловживання і забезпечити, щоб кошти йшли за призначенням. Отже, для України надзвичайно актуально уникнути «прокляття» повоєнних суспільств – корупції і олігархії – і побудувати інституційну спроможність, яка сама стане гарантом довгострокової економічної безпеки.

Пріоритетність критичних секторів та диверсифікація економіки. Відбудова України вимагатиме визначення пріоритетів – що відновлювати і розвивати в першу чергу. Світовий досвід говорить, що не можна відновити абсолютно все одразу, потрібно зосередитися на ключових галузях, які дадуть мультиплікативний ефект. Для повоєнної Європи такими пріоритетами були важка промисловість і транспортна інфраструктура (саме на них йшли кошти Плану Маршалла). Для сучасної України критичними є енергетична інфраструктура (зважаючи на її прицільне знищення ворогом), транспортні коридори, житло і комунальні послуги для повернення переміщених осіб, а також агросектор (традиційно вагома частка ВВП) і оборонно-промисловий комплекс. Іншим важливим напрямом є екологічна та техногенна безпека – розмінування земель, відновлення довкілля, модернізація промисловості під «зелені» стандарти ЄС. Міжнародні партнери вже окреслили такі пріоритети у програмних документах, наприклад, план Fast Recovery (на першочергове відновлення) та проект Україна-2032 (довгострокова стратегія). Ціль – не просто відновити довоєнну структуру економіки, а перебудувати її на сучасніших засадах. Тобто скористатися історичним шансом провести структурні зміни – розвинути переробну промисловість, високі технології, зменшити частку сировинного експорту. У цьому сенсі досвід Японії та

Європи повчальний: повоєнні реформи заклали фундамент для економік майбутнього (у Японії – електроніка й машинобудування, в Європі – інтегровані ринки і висока продуктивність). В Україні є потенціал стати регіональним ІТ-хабом, центром продовольчої безпеки Європи, а також одним з лідерів у «зеленій» енергетиці (зважаючи на великий ресурс ВДЕ). Втілення цього потенціалу напряду пов'язане з економічною безпекою: диверсифікована, інноваційна економіка значно менш вразлива до зовнішніх потрясінь, ніж монокультурна.

Безпека та інтеграція як рамкові умови. Нарешті, варто згадати два чинники, від яких залежить успіх відбудови – це власне закінчення воєнних дій і просування до членства в ЄС/НАТО. Без стійкого миру будь-які зусилля можуть виявитись марними: інвестори не підуть в країну, де тривають обстріли. Тому першочергова умова – забезпечення військової перемоги або надійних безпекових гарантій. Водночас інтеграція з ЄС є стратегічною метою, яка мотивує усі сторони процесу. Так само, як план Маршалла був успішним ще й тому, що Західна Європа об'єдналася навколо спільної мети (побудова Європейського Співтовариства), так і для України спільна мета з партнерами – членство в євроатлантичних структурах – слугуватиме дороговказом реформ. ЄС уже надав Україні статус кандидата, і виконання семи критеріїв (судова реформа, антикорупція тощо) цілком узгоджується з пріоритетами відновлення. У цьому сенсі відбудова України – це і включення її в простір економічної безпеки Заходу. Світовий досвід показує, що самотужки країні важко гарантувати свою економічну стійкість перед глобальними загрозами – ефективніше бути частиною більших союзів. У післявоєнному світі Україна має всі шанси стати повноправним учасником європейської та світової економіки, отримавши тим самим і страховку на випадок майбутніх криз (через механізми колективної підтримки).

Висновки. Аналіз основних теоретичних підходів та світового досвіду відновлення економіки демонструє, що для успішного забезпечення

економічної безпеки України необхідна комплексна стратегія, яка поєднувала б переваги різних моделей. Неоліберальний підхід підказує важливість відкритості та інтеграції – Україні потрібні іноземні інвестиції, доступ до ринків і технологій. Кейнсіанський підхід вказує на роль держави у відбудові – без проактивної політики відновлення інфраструктури і стимулювання зайнятості не обійтись. Інституційний підхід акцентує на продовженні реформ – тільки створивши міцні інститути, Україна може гарантувати ефективне використання допомоги і побудувати довіру інвесторів. Критичний (людський) підхід нагадує, що кінцева мета – це добробут українських громадян, тому соціальна політика і подолання бідності мають йти паралельно з макропроектами відбудови.

Повномасштабна війна, розв’язана росією, завдала колосального удару по економіці України. У 2022 році ВВП країни впав на 29%, інфраструктура зазнала масштабних руйнувань, мільйони людей були вимушені покинути домівки. В цих умовах постали численні загрози економічній безпеці – від макрофінансової нестабільності до продовольчої та енергетичної кризи. Паралельно Україна вже зараз планує повоєнну відбудову, яка має відбуватися в умовах обмежених ресурсів, значного боргового навантаження та необхідності глибоких реформ. Розглянемо ключові виклики у шести сферах – фінансова, продовольча та енергетична безпека, боргова політика, тіньова економіка і корупція – а також шляхи їх подолання з урахуванням міжнародного досвіду.

Макрофінансова стабільність України опинилася під загрозою з початком війни. Військові дії підірвали доходи бюджету та змусили владу вдаватися до емісії грошей для фінансування видатків. Як наслідок, інфляція різко прискорилося і досягла 27% наприкінці 2022 року. Національний банк України вимушено підвищив облікову ставку і запровадив жорсткі валютні обмеження, щоб стримати відтік капіталу та паніку. Критичну роль у стабілізації відіграла міжнародна фінансова підтримка: західні партнери

надали фінансування, яке повністю покрило дефіцит бюджету (~\$40 млрд у 2022 р.) – зокрема, ЄС виділив \$20 млрд, США \$10,9 млрд, МВФ \$4,5 млрд. Це дозволило уникнути фінансового колапсу: у 2023 році інфляцію вдалося різко знизити до ~5%, а обмінний курс гривні стабілізувався.

Банківський сектор проявив неочікувану стійкість в умовах війни. Попри шок початку 2022 року, банківська система продовжує працювати майже в нормальному режимі. Довіра населення збереглася: обсяги депозитів у банках зросли більш ніж на 50% від початку вторгнення до серпня 2023 р.. Національному банку вдалося поповнити валютні резерви до рекордних ~\$40 млрд

– значною мірою завдяки зовнішньому фінансуванню і валютним надходженням від експорту та переказів. Фінансова система України залишається ліквідною, виплати зарплат і пенсій здійснюються вчасно навіть у воєнних умовах. Втім, така стабільність значною мірою залежить від продовження підтримки з боку партнерів. На 2024 рік у бюджет закладено понад \$37–41 млрд зовнішньої допомоги, і зменшення цього потоку створює ризики для фінансової безпеки. Надалі ключовими завданнями лишаються стримування інфляції, поступове зняття валютних обмежень для відновлення інвестицій та збереження стійкості банків під час можливих потрясінь.

Аграрний сектор України – один із стовпів економіки та експорту – зазнав масштабного впливу війни. Бойові дії на ключових сільськогосподарських територіях, мінування полів, нестача пального та робочої сили призвели до падіння обсягів виробництва зернових і олійних культур. Крім того, пошкодження транспортної інфраструктури ускладнили вивезення продукції як на внутрішній ринок, так і на експорт. Блокада російським флотом українських портів на Чорному морі фактично відрізала традиційні експортні шляхи в першій половині 2022 року, викликавши логістичну кризу. Вимушено були задіяні альтернативні сухопутні маршрути через сусідні країни та дунайські порти, проте вони спроможні перевозити

лише близько третини довоєнних обсягів. Це створило вузькі місця в логістиці й призвело до перевантаження інфраструктури сусідів.

Часткове вирішення проблеми принесла Чорноморська зернова ініціатива ООН (угода про “зерновий коридор”). Починаючи з серпня 2022 р., після розблокування трьох одеських портів, експорт сільгосппродукції морем відновився та вже до лютого 2023 р. майже досяг довоєнних рівнів. За рік дії цієї угоди Україні вдалося поставити на світові ринки понад 32 млн тонн зерна та іншої агропродукції, що допомогло знизити ціни на продовольство і пом’якшити глобальну продовольчу кризу. Однак у липні 2023 р. Росія в односторонньому порядку вийшла з угоди, знову поставивши під загрозу експорт. В результаті обсяги вивезення зерна влітку-восени 2023 р. впали, а українські експортери були змушені терміново переорієнтуватися на дунайські порти та сухопутні “шляхи солідарності” через ЄС. Це призвело до зміни структури експорту: якщо до війни Європа споживала лише ~2% української пшениці, то в 2022–2023 рр. на європейські країни припадало вже 50% експорту пшениці (частково на шкоду поставкам у Африку та Азію). Транспортні обмеження та періодичні заборони з боку окремих сусідів (Польщі, Угорщини тощо) на імпорт українського зерна створюють додаткові труднощі. Для забезпечення продовольчої безпеки як України, так і світу, критично важливо підтримувати працездатність альтернативних логістичних маршрутів і досягти нових домовленостей, що унеможливлять російський шантаж продовольством.

Внутрішня продовольча безпека населення України також опинилася під загрозою. Війна спричинила падіння доходів і зайнятості, руйнування підприємств харчової промисловості, проблеми з доставкою продуктів у прифронтові райони. За оцінками ООН, близько 7,3 млн українців (майже 20% населення на підконтрольній території) зараз стикаються з харчовою невпевненістю середнього або високого рівня. Особливо важке становище – у прифронтових регіонах сходу та півдня, де до 25–27% домогосподарств

відчувають дефіцит продовольства. Причини – порушення виробництва і логістики, втрата людьми засобів до існування, а також висока інфляція, що знизилася купівельну спроможність. У відповідь держава за підтримки міжнародних гуманітарних організацій розгорнула програми продовольчої допомоги найбільш уразливим верствам та субсидування аграріїв (наскільки дозволяють ресурси). Надалі для зміцнення продовольчої безпеки потрібне розмінування сільгоспземель, відбудова сільської інфраструктури (елеваторів, складів, шляхів) та запровадження механізмів страхування ризиків для фермерів під час війни. Важливим є й продовження експортної діяльності: аграрний сектор генерує валютні надходження, необхідні для імпорту критичних продовольчих товарів, тож відновлення агроекспорту після війни стане одним із драйверів економічної стабілізації.

Енергетична інфраструктура України стала однією з головних цілей російської агресії. Ворог систематично нищить електростанції, підстанції, лінії електропередачі та об'єкти газо- і нафтовидобутку, намагаючись занурити країну в темряву і холод. За оцінками уряду, понад 50% довоєнних енергетичних потужностей уже зруйновано або пошкоджено ударами. Зокрема, втрачено більш ніж 9 ГВт генеруючих потужностей (ТЕС, ТЕЦ, ВДЕ тощо), а внутрішній видобуток природного газу скоротився на 5–10% через обстріли родовищ і окупацію частини площ. Масовані атаки восени-взимку 2022/23 рр. призвели до віялових відключень світла по всій країні, пошкодження ключових електровузлів та теплогенерації. Світовий банк оцінює пряму шкоду енергосектору України в \$12 млрд станом на початок 2024 р.. Це створює критичні виклики: енергетична безпека країни під загрозою, особливо в опалювальний сезон. Взимку 2022–23 рр. Україна була змушена імпортувати електроенергію з ЄС, а промисловість скоротила споживання. Також зросла залежність від імпортних нафтопродуктів, оскільки Кременчуцький нафтопереробний завод був зруйнований, а запаси пального потребували постійного поповнення з Європи.

Втім, Україна продемонструвала надзвичайну стійкість енергосистеми. Ключовим досягненням стало екстрене від'єднання від російської енергомережі та синхронізація з європейською континентальною енергосистемою ENTSO-E у березні 2022 року – на рік раніше запланованого строку. Це дозволило вже під час війни отримувати аварійну допомогу електроенергією з ЄС та стабілізувати частоту в мережі. Завдяки героїчним зусиллям енергетиків і підтримці партнерів (постачання трансформаторів, генераторів тощо) вдалось пройти критичну зиму 2022/23: енергосистема не зазнала повного колапсу. До зими 2023/24 ППО України стала сильнішою, що дозволило знизити результативність російських ударів. Як наслідок, навесні 2024 року в Україні навіть фіксувався надлишок генерації: у денні години виробляється більше електрики (переважно завдяки сонячним та гідроелектростанціям), ніж споживається, і ці надлишки почали експортуватися в сусідні країни ЄС. Натомість Україна може імпортувати невеликі обсяги з Європи, коли власної генерації недостатньо. Така інтеграція в європейські ринки зміцнює енергобезпеку і дає змогу балансувати систему.

На жаль, війна суттєво підірвала перспективи розвитку відновлюваної енергетики в короткостроковій перспективі: близько 90% вітрових електростанцій і половина сонячних опинилися на окупованих територіях або були знищені обстрілами, росіяни підірвали Каховську ГЕС – одну з найбільших гідроелектростанцій. Проте уряд вже зараз планує повоєнну відбудову галузі за принципом “краще, ніж було”. Стратегія передбачає диверсифікацію та децентралізацію енергосистеми, розвиток розподіленої генерації (локальні сонячні та біогазові установки, малі електростанції), а також масштабне нарощування відновлюваних джерел і збереження ролі атомної енергетики. Україна планує розширити використання ВДЕ (в тому числі виробництво біометану та “зеленого” водню) і повністю інтегруватися в європейський енергоринок. Це відкриє доступ до інвестицій і дозволить експортувати електроенергію до ЄС у мирний час, перетворивши країну на гарантовано

важливий елемент енергобезпеки Європи. Для досягнення цих цілей критичною є міжнародна підтримка: вже створено спеціальний фонд енергопідтримки при Енергетичному співтоваристві ЄС (зібрано понад 500 млн євро на термінові ремонти), Світовий банк та ЄБРР фінансують відновлення мереж, країни G7 передають обладнання. Пріоритетом є не просто відбудувати зруйноване, а модернізувати енергетику – зробити її більш стійкою до атак, екологічно чистішою та інтегрованою з Європою, що у середньостроковій перспективі зміцнить економічну безпеку України.

Боргова політика

Війна призвела до різкого зростання державного боргу України. Вимушене нарощення запозичень для фінансування військових і соціальних видатків, одночасно зі скороченням ВВП, підняло рівень боргового навантаження до близьких до критичних значень. Загальний обсяг державного та гарантованого боргу зріс зі ~\$98 млрд (на кінець 2021 р.) до ~\$152 млрд станом на квітень 2024 р.. Відношення боргу до ВВП наблизилося до 80% (порівняно з ~50% до війни), що є високим показником для країни з економікою, ослабленою конфліктом. Особливо загрозливим є те, що понад 70% боргу – це зовнішні зобов'язання перед іноземними кредиторами, отже Україна дуже залежна від доброї волі та умов цих кредиторів. Лише обслуговування боргу у 2023 році мало б коштувати близько 3% ВВП, якби не заходи полегшення.

Щоб уникнути дефолту в розпал війни, український уряд домовився з приватними власниками єврооблігацій про відстрочку виплат: у серпні 2022 р. було оголошено дворічний мораторій на погашення та відсотки за зовнішніми комерційними боргами. Це дало змогу зняти навантаження на бюджет у 2022–2023 рр. Однак вже у серпні 2024 р. спливає термін відстрочки, тож Україна стоїть перед вибором: або досягти нової реструктуризації боргів, або знову продовжити мораторій, або ж зіткнутися з ризиком дефолту. Наразі уряд активно веде переговори з комітетом власників єврооблігацій про

реструктуризацію – йдеться про часткове списання («haircut») та продовження строків погашення боргів в обмін на відновлення виплат за новим графіком. Водночас офіційні двосторонні кредитори України (країни Паризького клубу та G7) вже погодили продовжити замороження виплат за їхніми кредитами до 2027 року, визнавши надзвичайні обставини. Крім того, міжнародна спільнота шукає інноваційні підходи до полегшення боргового тягаря: зокрема, лідери G7 у 2023 р. схвалили план залучення ~\$50 млрд для України за рахунок прибутків від заморожених російських активів. Усе це покликане не допустити некерованого боргового кризи в Україні.

Попри тимчасове полегшення, у середньостроковій перспективі боргова політика залишатиметься складним викликом. За розрахунками Центру економічної стратегії, лише в 2024–2027 рр. виплати за зовнішнім боргом (без нових залучень) можуть становити еквівалент 6% ВВП 2022 року щорічно, що є суттєвим навантаженням для повоєнної економіки. Тому вже зараз експерти і партнери наголошують на необхідності готувати стратегію управління боргом. Міжнародний досвід показує, що вирішувати подібні ситуації можна поєднанням заходів: максимізація грантової допомоги (щоб фінансувати відбудову без збільшення боргу), залучення пільгових довгострокових кредитів, прискорене економічне зростання та нарощення доходів бюджету, жорсткий контроль видатків, а також, за потреби, реструктуризація і списання частини боргів. Історичним прецедентом є післявоєнне списання ~50% боргу Німеччині у 1953 р., чи більше сучасний приклад – списання 80% зовнішнього боргу Іраку у 2004 р. за угодою з Паризьким клубом кредиторів. Подібно, для України у разі затяжної війни або повільного відновлення економіки може знадобитися перегляд боргових зобов'язань за домовленістю з кредиторами. Головне – забезпечити стійкість боргу: щоб витрати на його обслуговування не душили економічне зростання в майбутньому. Успішна реалізація реформ та антикорупційної політики стане додатковим аргументом для партнерів розглядати часткове полегшення боргового тягаря Україні.

Тіньовий сектор традиційно становить значну частку економіки України, і війна створила сприятливий ґрунт для посилення цього явища. Ще напередодні вторгнення, в 2021 році, за оцінками Міністерства економіки, обсяг тіньової економіки дорівнював ~32% офіційного ВВП. У 2022 році через шалені воєнні потрясіння офіційну оцінку зробити складно, але експерти припускають, що частка нелегального обороту могла значно зрости – аж до 50–60% від економіки. Причини – ухилення від податків, коли підприємці намагаються вижити, мінімізуючи податкове навантаження, контрабанда товарів через кордони (особливо підакцизних – пального, цигарок, алкоголю), торгівля за готівку без обліку тощо. Воєнний час породжує й специфічні форми тіньової діяльності: “сірий” експорт зерна без сплати податків (були скандали з нелегальним вивозом зерна до Польщі під виглядом транзиту), продаж гуманітарної допомоги на чорному ринку, корупційні схеми на митниці під приводом військових потреб. Значна частка малого бізнесу і торгівлі працює у форматі ФОПів і часто не показує повної виручки – за оцінками, в торгівлі «в тіні» може перебувати 60–70% операцій. В результаті державний бюджет втрачає значні доходи, що особливо критично в умовах воєнної нестачі коштів. За даними Мінфіну, у 2022 році доходи бюджету (без урахування грантів) впали на 32% порівняно з довоєнним 2021 роком – частково через загальне зниження економічної активності, але також і через недонадходження податків із тіньового сегменту.

Для зменшення масштабів тіньової економіки уряд вживає заходів навіть під час війни. Посилюється боротьба з контрабандою на західному кордоні – впроваджено спільний митний контроль з ЄС, цифрові системи відстеження вантажів. Продовжується податкова реформа: впровадження РРО (реєстраторів розрахункових операцій) для прозорості роздрібної торгівлі, переведення більшості державних послуг та реєстрів в цифровий формат (через застосунок «Дія»), що зменшує простір для побутової корупції. Однак радикально “вибілити” економіку під час активної війни складно – держава

свідомо йде на податкові послаблення для бізнесу, щоб підтримати його роботу (наприклад, мораторій на деякі перевірки, пільгове оподаткування для ФОП). У післявоєнний період боротьба з тіньовим бізнесом стане одним із пріоритетів економічної політики. Міжнародний досвід (наприклад, реформи у Грузії в 2000-х чи в країнах Балтії в 1990-х) показує, що спрощення податкової системи, дерегуляція підприємництва, прозорі онлайн-сервіси та невідворотність покарання за ухилення від сплати податків здатні швидко зменшити рівень тінізації. Тому для України актуально продовжити податкову реформу, реформувати митницю (усунути там корупцію), стимулювати безготівкові розрахунки та підключити суспільство до нетерпимого ставлення щодо «сірих» схем. Євроінтеграція також стане потужним чинником детінізації – адаптація до правил ЄС (податкових, митних, фінансового моніторингу) поступово звужить можливості для нелегального бізнесу. Зменшення тіньового сектору матиме подвійний ефект: збільшить доходи бюджету для відбудови і соціальних програм, а також покращить

Враховуючи окреслені загрози, для України життєво необхідно реалізувати комплекс заходів, спираючись як на внутрішні реформи, так і на підтримку міжнародної спільноти. Ключові кроки для подолання викликів та забезпечення стійкої економічної безпеки в середньо- та довгостроковому горизонті можуть бути такими:

Продовження міжнародної фінансової підтримки та «план Маршалла» для України. Безпрецедентна західна допомога вже допомогла втримати фінансову систему від колапсу, і її продовження є критичним до кінця війни. У перспективі масштабної повоєнної відбудови необхідна скоординована програма підтримки – аналог плану Маршалла, але для України. Світовий банк оцінює потреби у відновленні майже в \$500 млрд на найближче десятиліття, що неможливо профінансувати лише за рахунок кредитів. Тому союзники мають надати значну частину коштів у формі грантів, інвестицій і довгострокових безвідсоткових позик. Однією з новаторських ідей є

використання заморожених російських активів для відбудови – як прямих репарацій агресора. Координаційні платформи (на кшталт створеної Multi-agency Donor Coordination Platform під головуванням G7) повинні забезпечити ефективний розподіл допомоги пріоритетним проектам. Реалізація такого «плану Маршалла 2.0» дозволить відбудувати інфраструктуру, повернути переселенців додому та запустити економічне зростання, не загнавши Україну у боргову пастку.

Забезпечення макроекономічної стабільності та управління боргом. НБУ і Мінфін мають і надалі тримати під контролем інфляцію і валютний курс, продовжуючи виважену монетарну і фінансову політику. Важливо уникати надмірної емісії грошей; дефіцит бюджету слід покривати переважно за рахунок зовнішніх грантів та внутрішніх доходів, підвищуючи ефективність податкової системи. Паралельно вже зараз потрібно готуватися до відновлення боргових виплат: вибудувати довірчий діалог з кредиторами щодо прийнятних умов реструктуризації. Частина комерційних боргів, ймовірно, доведеться списати чи обміняти на інструменти, прив'язані до майбутнього зростання економіки (наприклад, ВВП-варанти). Такий підхід вже застосовувався під час реструктуризації 2015 року і може бути розвинутий. Управління боргом після війни має базуватися на принципах стійкості: нові запозичення – лише на критично важливі проекти розвитку, ретельний контроль за державними гарантіями, пріоритет віддається прямим іноземним інвестиціям, а не борговому фінансуванню.

Диверсифікація економіки та інтеграція в європейські ринки. Для зменшення вразливості Україна повинна диверсифікувати як виробничу структуру, так і експортні маршрути. В аграрному секторі – розвивати переробку сільгосппродукції всередині країни, щоб експортувати не тільки сировину (зерно), а й продукти з доданою вартістю (харчі, олії). В енергетиці – перейти від імпортозалежності (газ, нафтопродукти) до самозабезпечення за рахунок власного видобутку газу та ВДЕ, а також інтегруватися в європейську

енергомережу як повноправний учасник ринку. В промисловості – здійснити після війни програму реіндустріалізації з урахуванням сучасних технологій, щоб Україна виробляла конкурентоспроможну продукцію (машини, обладнання, військову техніку для власних потреб і експорту). Особливу увагу слід приділити розвитку логістичної інфраструктури: модернізувати порти на Чорному морі та Дунаї, збільшити пропускну спроможність залізниці до ЄС (перехід на європейську колію на ключових маршрутах), спростити прикордонні процедури. Членство України в ЄС стане найкращою основою для економічної безпеки – спільний ринок гарантуватиме стабільний доступ українських товарів до Європи, інвестори менше боятимуться вкладати гроші, а ризик політичного тиску Росії через торговельні блокади чи енергетику знизиться до мінімуму.

“Зелена” відбудова та енергонезалежність. Відновлення зруйнованої інфраструктури повинно здійснюватися за найкращими сучасними стандартами. Це стосується і енергетики: замість відбудови застарілих вугільних ТЕС – інвестиції в відновлювану енергетику (вітропарки на півдні, сонячні станції, біоенергетика), модернізація електромереж з використанням smart-grid технологій, створення систем накопичення енергії. Такі проекти, по-перше, зменшать залежність від викопного палива (а отже і від імпорту), по-друге, зроблять Україну частиною європейського «зеленого» переходу. Україна має всі шанси стати постачальником зеленого водню, біопалива та чистої електроенергії до ЄС у майбутньому, що не лише зміцнить економіку, а й наблизить перемогу над кліматичними викликами. Крім того, децентралізовані відновлювані джерела підвищать стійкість енергосистеми до можливих атак. У сфері продовольства варто впроваджувати принципи кліматично стійкого сільського господарства: нові технології дозволять отримувати високі врожаї навіть в умовах ризиків (засухи, зміна клімату), а також зменшити залежність від імпортних добрив. Іншими словами, повоєнна

відбудова – це шанс оновити економіку на більш стійкій, екологічній основі, що в довгостроковій перспективі забезпечить більшу незалежність і безпеку.

Боротьба з корупцією та реформи управління. Це фундаментальна умова економічної безпеки. Без подолання корупції жодні фінансові вливання чи інвестиції не дадуть належного ефекту. Тому Україні необхідно довести до кінця початі реформи: гарантувати реальну незалежність антикорупційних органів, реформувати судову систему для невідворотності покарання корупціонерів, очистити податкову та митницю від хабарників. В розподілі коштів відбудови слід запровадити максимальну прозорість – публічні електронні системи тендерів, відкриті дані про всі проекти, залучення громадських спостерігачів на місцях. Міжнародні партнери вже рекомендують виділяти частину бюджету реконструкції на антикорупційні заходи та посилення інституцій контролю. Важливо, щоб нагляд за відбудовою здійснювався спільно урядом, незалежними аудиторами та громадянським суспільством – такий багаторівневий контроль мінімізує ризики зловживань. Нульова толерантність до корупції повинна стати суспільною нормою: чиновники мають усвідомити невідворотність викриття і покарання. Лише в такому разі мільярди доларів допомоги трансформуються у відбудовані міста, дороги, заводи, а не осідатимуть на офшорних рахунках. Успішна антикорупційна кампанія також відкриє двері до членства в ЄС, що саме по собі стане запорукою довгострокової політичної та економічної безпеки.

Зменшення тіньової економіки та розширення податкової бази. Після війни уряд повинен рішуче взятися за “детінізацію”. Це означає відмову від надмірних податкових пільг воєнного часу, повернення до нормального податкового контролю, але водночас – проведення податкової амністії або інших стимулів, щоб бізнес вийшов з тіні добровільно. Необхідно спростити умови ведення бізнесу (щоб підприємцям було вигідніше працювати легально) та знизити податкове навантаження на фонд оплати праці, аби вивести зарплати з “конвертів”. Цифровізація залишатиметься ключовим

інструментом: повний електронний документообіг, цифрові акцизні марки, автоматичний обмін даними з податковими органами – все це скоротить можливості для ухилення. Важливим кроком має стати реформа правоохоронної системи у сфері економіки – ліквідація дублюючих органів і створення єдиної Служби фінансових розслідувань, яка буде аналітичним, а не силовим органом. Міжнародні практики (наприклад, досвід Італії у боротьбі з мафією чи успіхи Грузії в подоланні дрібної корупції) можуть бути адаптовані для України. Зрештою, розширення офіційної економіки за рахунок скорочення тіньової – це шлях до збільшення доходів бюджету без підвищення податків, що критично для обслуговування боргу та інвестування в розвиток.

Підсумовуючи, економічна безпека України під час війни і в повоєнний період залежить від спроможності країни протистояти актуальним загрозам і одночасно закласти основу для сталого розвитку. Війна створила безпрецедентні виклики – фінансові, продовольчі, енергетичні, соціальні – але Україна демонструє надзвичайну стійкість і прагнення до реформ навіть у ці тяжкі часи. Ключовими факторами успіху стануть: непохитна підтримка міжнародної спільноти (фінансова, технологічна, експертна), ефективне управління та good governance всередині країни, а також незламна воля українського суспільства до змін. За умови перемоги у війні та реалізації стратегічних реформ Україна має всі шанси перетворитися на сучасну, конкурентоспроможну економіку – інтегровану в Європу, енергетично незалежну, продовольчо самодостатню і стійку до внутрішніх та зовнішніх потрясінь. Це і буде найкращою гарантією національної безпеки та добробуту українських громадян у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко, Н., Лебедченко, В., & Андрусенко, Н. (2022). Перспективи відновлення українського бізнесу у повоєнний період. *Економіка та суспільство*, (46). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-30>
2. Адізес І.К. (2009). Інтеграція. Вижити та стати сильнішим в кризових періодах. Переклад з англ. Альпіна Бізнес Букс, 128.
3. Ангел, Є., & Гулік, А. (2022, 1 серпня). Як українська промисловість долає воєнні виклики. *Дзеркало тижня*. <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>
4. Антонов, Р. А., & Мохненко, А. С. (2025). Підвищення конкурентоспроможності ІТ-підприємства в умовах трансформаційних змін: вплив виходу на міжнародні ринки. *Здобутки економіки: перспективи та інновації. Серія "Економіка"*, 15. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14897037>
5. Антонов, Р. А., Мохненко, А. С. (2023). Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 49, 25–29. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-49-4>
6. Ащеулова, О. М., Донець, Д. М., & Остропольська, Є. В. (2023). Залучення інвестицій у повоєнну відбудову України: можливості та виклики. *Академічні візії*, 25, 1–13. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10257554>
7. Базилюк, А. В., & Губенко, В. Д. (2024). Систематизація фінансових інструментів забезпечення інвестиційних стратегій відновлення підприємства. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (11). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14599982>
8. Барінова, Д. (2024, 1 березня). Відновлення та розвиток деокупованих територіальних громад: реальність та перспективи. *УКРІНФОРМ*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3834546-vidnovlenna-ta-rozvitok-deokupovanih-teritorialnih-gromad-realnist-ta-perspektivi.html>
9. Баронін, А. (2017). Як військові конфлікти впливають на економіку. *Спецпроект MIND*. URL: https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku?utm_source
10. Бахур, О. (2024). Відновлення навколишнього природного середовища України після війни. Відновлення України у повоєнні часи: виклики, стратегічні пріоритети, ресурсне забезпечення, потенціал майбутнього розвитку: зб. матеріалів

- Міжнародної науково-практичної конференції. Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 274-277.
11. Беспрозваних, О., & Перерва, П. (2020). Дослідження механізмів державного інвестування інновацій. *Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Серія: Економічні науки*, (3), 45–52. <https://repository.kpi.kharkov.ua/items/1096fd21-d5e3-4ea9-8e40-68c8432eb0a0>
 12. Бик, Е., Буряк, Н. (2024). Використання дронів для охорони довкілля. Екологічна безпека в умовах війни: зб. тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, ЛДУБЖД, 2024. С. 9-10.
 13. Бичков, С., & Сорока, В. (2024). Інституціональне забезпечення фінансування розвитку територіальних громад в умовах кризи. *Economic Synergy*, 136–153. <https://doi.org/10.53920/ES-2024-1-10>
 14. Білоус, С. (2013). Стратегічні засади туристичного бізнесу в Україні. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*, (43, ч. 2), 126–137.
 15. Білоус, С., & Бривус, А. (2024). Адаптація бізнес-стратегії підприємства до умов воєнного конфлікту. *Економіка та суспільство*, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-106>
 16. Бобровська, О. (2017). Формування та відтворення потенціалу сталого розвитку територій регіону. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 1, 54–61.
 17. Боковець В.В. (2016). Теоретико-методичні засади управління корпораціями: монографія. Київ: Кондор-Видавництво.
 18. Бондар Ю.А. (2018). Економічна безпека підприємства як чинник ефективного управління. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: зб. тез та текстів виступів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18 травня 2018 р.), 132-136.
 19. Бондар Ю.А., Дорошенко Т.М. (2022). Економічна безпека підприємства як фактор забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*, 1(78), 70-82.
 20. Борзенко, О. (2023). Фінансові аспекти державних інвестицій та їх ефективність. *Журнал публічних фінансів України*, (2), 55–68. <https://nas.gov.ua>
 21. Боринських, В. Д., & Кміть, В. М. (2015). Особливості оподаткування прибутку комерційних банків України. *Економічний аналіз*, (1).

22. Бортнік, С. (2022). Функціонування малого та середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*, (36). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46>
23. Борщ, Л. М., & Герасимова, С. В. (2017). *Інвестування: теорія і практика* (2-ге вид., перероб. і доп.). Знання.
24. Борщевський, В. В., & Василиця, О. Б. (2022). Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/5.pdf
25. Борщевський, В., та ін. (2022). Фінансово-інвестиційний потенціал розвитку регіонів України та перспективи його нарощування в умовах сучасних викликів глобалізації. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики*, 4(45), 212–222. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3812>
26. Бражна, Л. (2023). Аналіз розвитку та фінансового стану підприємств у військовий період. *Економіка, управління та адміністрування*, 79–85. [https://doi.org/10.26642/ema-2023-2\(104\)-79-85](https://doi.org/10.26642/ema-2023-2(104)-79-85)
27. Бринзанська, О. (2024). Екоцид як форма гібридної війни. Інформаційна агресія в сучасному світі: правовий аналіз та протидія: матеріали Всеукраїнського науково-практичного круглого столу. Харків, Майдан. С. 162-166.
28. Булик, О. (2023). Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
29. Булик, О. Б. (2023). Стратегія відновлення економіки України після війни. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-51>
30. Бурлака, І. В. (2024). Механізми публічного управління діяльністю медичних установ. У *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції "Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнози сценарії та перспективи розвитку" (18-19 квітня 2024 року, м. Херсон – м. Хмельницький)* (с. 271–274).
31. Буряченко, А. Є. (2018). Особливості оподаткування банківської діяльності в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*, 11(39).
32. Вартанова, О., & Цалко, Т. (2023). Споживча поведінка: ревіталізація концепції і стрижневі моделі. *Економіка та суспільство*, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-36>
33. Варченко, О., Варченко, О., Драган, О., Ткаченко, К., Рибак, Н., & Зубченко, В. (2024). «Зелені фінанси» в повоєнному відновленні України: організаційно-

- фінансові аспекти. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 3(56), 75–85. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4403>
34. Васюк, Н. В. (2012). Основні напрями програми стійкого розвитку підприємств машинобудування. *Вісник Хмельницького національного університету*, 1(188), 18–22.
35. Верховна Рада України. (1991). *Про інвестиційну діяльність: Закон України №1560-XII від 18.09.1991*. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
36. Верховна Рада України. (2020). *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення залучення інвестицій та запровадження нових фінансових інструментів: Закон України № 738-IX від 19.06.2020*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-20#Text>
37. Верховна Рада України. (2025). *Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення функціонування індустріальних парків і запровадження моделі еко-індустріального парку в Україні*. <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55571>
38. Відбудова України: принципи та політика. (2022). https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
39. Власик, О. В. (2023). Заклад професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного стану та розбудови України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1–10. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5137>
40. Вовк, С. М., Половян, Н. С., & Вовк, Т. В. (2020). Особливості трансформації механізмів управління якістю надання медичних послуг. <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2020/3/8.pdf>
41. Войтович, Л. М., & Федик, М. В. (2024). Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112>
42. Волянчук, А. С. (2022). Мотивація до самоосвіти дорослих у воєнний час (в умовах російської агресії проти України). У *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки: Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (с. 199–202). Рівне: НУВГП. ISBN 978-966-327-535-2
43. Волянчук, А. С. (2022). Особливості мотивації майбутніх педагогів на етапі вступу до релокованого закладу вищої освіти в умовах війни. У *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2022: виклики і перспективи в умовах*

- турбулентності світу* (с. 85–88). Інститут педагогіки НАПН України.
<https://doi.org/10.32405/978-617-692-729-7-2022-296>
44. Волянчук, А. С. (2024). Принципи розвитку мотивації майбутніх учителів початкової школи у воєнний час. У *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 189–193). Полтава.
45. Воронкова, В. Г., & Метеленко, Н. Г. (ред.). (2021). *Управління сталим розвитком промислового підприємства: теорія і практика* (колективна монографія). Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика».
46. Воронович, З. (2025). Від операторів агродронів до фахівців з альтернативної енергетики. Як в Україні змінюють профтехосвіту. <https://espresso.tv/suspilstvo-vid-operatoriv-agrodroniv-do-fakhivtsiv-z-alternativnoi-energetiki-yak-v-ukraini-zminyuyut-proftekhosvitu>
47. Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад [Всеукраїнська Асоціація ОТГ]. (2025). *Платформа тимчасово окупованих та деокупованих громад*. <https://hromady.org/tematichni-ta-sektoralni-platformi/vidnovlennya-teritorialnix-gromad/>
48. Гайдичук, А. М., Мохненко, А. С., & Сергієнко, М. В. (2024). Marketing tools for the development of tourism enterprises in de-occupied territories. In *Маркетингові та організаційні механізми повоєнного розвитку галузі гостинності та туризму України* (II міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 26-27 листопада 2024 р., с. 244-247). Харків: НТУ ХПІ.
49. Гайдучський, А. (2023). Залучення іноземного капіталу: кейс воєнного часу. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, (3), 30–41.
[https://doi.org/10.31617/3.2023\(128\)03](https://doi.org/10.31617/3.2023(128)03)
50. Гальчинський, А. (2015). Інвестиції: практика та досвід. *Аналіз. Прогнози. Коментарі*, (18), 99.
51. Гармата, О. В., Кучер, В. О., Здреник, І. В., & Парасюк, В. М. (2023). Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 3, 189–196.
<https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-24>
52. Гарретт Б., Дюссож П. (2002). Стратегічні альянси: пер. з англ. ІНФРА-М.
53. Гладка, У. (2019). Інвестиційна діяльність та її державне регулювання. *Регіональна економіка*, (2).

54. Глущенко, А. (2025). Внаслідок війни Україна втратила 74% видобутку коксівного вугілля. *GMK Center*. <https://gmk.center/ua/infographic/vnaslidok-vijni-ukraina-vtratile-74-vidobutku-koksivnogo-vugillya>
55. Гончаренко, М. Ф., Пархоменко, Н. М., & Лучин, О. М. (2020). «Зелена» економіка як напрям досягнення стійкого еколого-економічного розвитку регіону. *Актуальні проблеми економіки*, 6(228), 6-15. Retrieved from https://eco-science.net/wp-content/uploads/2021/08/6.20._topic_Goncharenko-M.F.-Parkhomenko-N.M.-Luchin-O.M.-6-15.pdf
56. Гончаров Г.О. (2014). Теоретичні та практичні основи вдосконалення системи економічної безпеки малого підприємництва в Україні: монографія. Полтава: Техсервіс.
57. Горбачук, В., Сулейманов, С.-Б., & Батіг, Л. (2022). До економічної теорії міжнародних конфліктів. *Економіка та суспільство*, (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-1>
58. Городніченко, Ю. (2022). *Відбудова України: принципи та політика* (Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. Вебер ді Мауро, Ред.). Center for Economic Policy Research.
59. Городніченко, Ю., Сологуб, І., & Мауро, Б. (2022). Відбудова України: принципи та політика. *Centre for Economic Policy Research*. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf?utm_source
60. Господарський кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 28.12.2024)
61. Грабар, М., & Пригара, О. (2021). Екологізація туризму як умова сталого розвитку. *Національна економіка. Інтелект XXI*, 5, 16–19. <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.3>
62. Гридковець, Л., Вебер, Т., та ін. (2018). *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3*. Київ: 236 с.
63. Гриценко, А. (2022). Інституційні умови та фінансові механізми державних інвестицій в Україні. *Економіка України*, (5), 15–28. <https://nas.gov.ua>
64. ГУ ДПС у Дніпропетровській області. (2023). *Новачі в оподаткуванні прибутку банків*. <https://dp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/735156.html>
65. Гуцалюк О.М. (2016). Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки корпоративних інтеграційних процесів. *Проблеми економіки*, 3, 144-152.

66. Гуцалюк О.М., Череватенко В.А. (2017). Корпоративні механізми забезпечення економічної безпеки великомасштабних економіко-виробничих систем. *Актуальні проблеми економіки*, 6(192), 60-71.
67. Дейнеко, Л. В. (Ed.). (2022). *Промисловість України перед викликами майбутнього: у пошуках відповідей та рішень*. <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/PromyslovistUkrainy-pered-vyklykavy.pdf>
68. Деревко, О. (2016). Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору. *Банківська справа*, (6).
69. Державна митна служба України. (2024). Динаміка експорту зернових та зернобобових культур у 2021–2024 роках. Отримано з <https://customs.gov.ua>
70. Державна служба зайнятості. (2024). *Результати опитування роботодавців. Труднощі у підборі працівників у 2023 році*. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiNDgyM2MwZjUtZTgyNy00MTU4LTljYjUtOWUwNGU1MjJjMTQyIiwidCI6IjAzOWU2MTFmLWFhODUtNDcyZS05ZTU5LTZnDNhNWYwYzg1OCIsImMiOjI9>
71. Державна служба статистики України. (2024). Економічна статистика України. Отримано з <https://www.ukrstat.gov.ua>.
72. Державна служба статистики. (2024a). *Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів у 2014–2023 роках*. <https://www.ukrstat.gov>
73. Державна служба статистики. (2024b). *Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за регіонами у 2010–2023 роках*. <https://www.ukrstat.gov>
74. Державна служба статистики. (2024c). *Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014–2023)*. <https://www.ukrstat.gov>
75. Державне управління охороною здоров'я України. Авторський колектив: Лазоришинець В.В., Слабкий Г.О., Ярош Н.П., Чепелевська Л.А., Шевченко М.В., Кутуза А.С., Ціборовський О.М., Істомин С. В., Кондратюк Н.Ю., Кучеренко Н.Т., Тяпкін Г.М. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10685/1/%D>
76. Державний центр зайнятості. (2024). *Надання послуг Державною службою зайнятості. Аналітична та статистична інформація*. <https://old.dcz.gov.ua/analitics/68>
77. Десслер, Г. (1997). *Управление персоналом: Учебн. пособие* (А. А. Шленов, ред.). Днепропетровск: БИНОМ.

78. Дефіцит кадрів, високі зарплатні очікування та мобілізація – ключові тенденції ринку праці у 2024 році. (2024). <https://eba.com.ua/defitsyt-kadriv-vysoki-zarplatni-ochikuvannya-ta-mobilizatsiya-klyuchovi-tendentsiyi-rynku-pratsi-u-2024-rotsi/>
79. Децентралізація. Офіційний сайт. Області. Харківська область. <https://decentralization.ua/>
80. Децентралізація. Офіційний сайт. Області. Харківська область. <https://decentralization.ua/>
81. Дзюба, О. В. (2011). Податкове регулювання банківської діяльності в Україні та визначення його пріоритетних функцій. *Економічний вісник університету*, (17/1).
82. Димченко, О., Смачило, В. В., Рудаченко, О., & Кулінич, І. (2024). Вплив підприємницької активності на розвиток територіальних громад Харківського регіону під час війни. *Ефективна економіка*, 1. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2852>
83. Долінський, Л. Б. (2019). *Кредитно-інвестиційна діяльність банківських установ: теорія, методологія, практика* [Монографія]. ЧНТУ.
84. Дубинецька, П. П. (2014). Аналіз регулюючого впливу податку на прибуток підприємств на економіку. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*, (49).
85. Дубко, А. (2022). Перспективи та перешкоди розвитку ринку зелених облігацій в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (2), 58–64. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-10>
86. Дугінець, Г., & Колодько, Н. (2023). Економічне відновлення та розвиток країн після збройних конфліктів: досвід для України. *Foreign trade: economics, finance, law*, (130), 46–65. [https://doi.org/10.31617/3.2023\(130\)04](https://doi.org/10.31617/3.2023(130)04)
87. Дугінець, Г., & Ніжейко, К. (2022). Міжнародна технічна допомога в повоєнній відбудові України. *Scientia Fructuosa*, 143(3), 36–49.
88. Дука, А. П., & Старченко, Г. В. (2022). Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (6). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06>
89. Дульська, І. В. (2023). Забезпечення цифровізації секторів національної економіки ІТ-фахівцями: проблеми і шляхи їх вирішення. *Економіка України*, (6), 70–98. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.06.070>
90. Економічна статистика / Ціни. Державна служба статистики України. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

91. Європейський банк реконструкції та розвитку. (2023). Аналіз економічної стійкості підприємств в Україні. Лондон: ЄБРР.
92. Євтушенко, В. А., Ляшевська, В. І., & Чупринюк, Ю. В. (2020). Дослідження та вдосконалення стратегічного планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Бізнес-інформ*, 6, 23-29. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-6_0-pages-23_29.pdf
93. Жаліло, Я. А. (2009). *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія*. Київ: НІСД.
94. Заваріка, Г. М. (2020). Концептуальні підходи до розвитку постконфліктних територій. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія*, (1-2), 58-63. <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.8>
95. Загороднюк, П. О. (2014). Взаємозв'язок екологічної й економічної безпеки та її вплив на економічне зростання України. *Екологія довкілля та безпека життєдіяльності*, 6, 9–14.
96. Загорський, В. С. (2018). *Концептуальні основи формування системи управління сталим розвитком еколого-економічних систем: монографія*. Львів: ЛРІДУ НАДУ.
97. Заєць, Р., Коваленко, Д. (2023). Фінансування зелених проєктів як можливість активізації інвестиційної діяльності України в умовах післявоєнного відновлення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. № 7 (75). С. 190-195.
98. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
99. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20#Text> (дата звернення: 22.10.2024).
100. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р., №156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, №13(90).
101. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/go/1160-15>

102. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» № 103/98-ВР від 10 лютого 1998 року. (1998). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
103. Запоріжсталь. (2024). Оцінка роботи металургійної галузі в Україні у 2023–2024 роках. Запоріжжя: Метінвест.
104. Зеркалов Д.В. (2011). Економічна безпека: монографія. Київ: Основа.
105. Зєніна-Біліченко, А. С. (2017). *Конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 073 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання*. Кам'янське: ДДТУ. <https://www.dstu.dp.ua/> (дата звернення 18.08.2024)
106. Зінченко, О. А. (2022). Світові тренди «зеленого» інвестування. *Економічний простір*, (177), 31–34. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-5>
107. Зянько, В. В., & Слободянюк, О. Е. (2017). Чинники інвестиційної привабливості підприємств кондитерської галузі. *Економіка і суспільство*, 8, 255–259. https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/45.pdf
108. Іваненко, О. (2023). Економічна реабілітація регіонів: вплив війни та відновлення бізнесу. Київ: Наукове видавництво.
109. Іванов, С. (2021). Роль сталого туризму в економічному відновленні деокупованих територій. *Економіка та управління національним господарством*, 40(3), 34–49.
110. Ігнатченко, Н. М. (2016). Глобальні передумови інтенсифікації інвестиційної діяльності комерційних банків України. *Міжнародні відносини. Серія: Економічні науки*, (9). http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3069/2757
111. Ільченко, В. М., & Горященко, Ю. П. (2023). Удосконалення підходів до стратегування та маркетингового планування сталого розвитку регіону. *Східна Європа: економіка, бізнес і управління*, 21, 381–389.
112. Індекс промислового виробництва. (2012–2024). Міністерство фінансів України. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/industrial/>
113. Кавун С.В., Пилипенко А.А., Ріпка Д.О. (2013). Економічна та інформаційна безпека підприємств у системі консолідованої інформації. Харків: Вид. ХНЕУ.
114. Казакова, А. Ю., Мохненко, А. С., & Антонов, Р. А. (2024). Розробка моделі організаційно-економічного механізму управління системою конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*, 6, 17–20. <https://doi.org/10.37634/efp.2024.6.3>

115. Карапетян, О. А., & Гбур, З. В. Роль публічного адміністрування в формуванні демократичного суспільства держави. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I214 (дата звернення 10.06.2024)
116. Карлін, М., Проць, Н. (2022). Проблеми та необхідність «зеленого фінансування» у повоєнний період відбудови економіки України. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. № 3. С. 29-36.
117. Карнаушенко, А. С. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (16). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>
118. Карнаушенко, А. С. (2024). Розвиток ринку зелених облігацій у контексті глобальної стратегії сталого розвитку та переходу до циркулярної економіки. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-06-01>
119. Карпець, Е. П., & Кілієвич, О. І. (2023). Інституціоналізація інноваційних кластерів в умовах цифрових трансформацій. У Р. М. Богачев, Е. П. Карпець, В. Д. Піхорович, А. Ю. Самарський, & М. І. Сторожик (Уклад.), *Піонер кібернетики академік В. М. Глушков: ідеї для майбутнього. До 100-річчя з дня народження В. М. Глушкова* (с. 65). Київ.
120. Качан, Я. В. (2024). Адаптивне управління в Україні в умовах війни: проблеми публічної служби. *Наукові інновації та передові технології*, 2(30), 136–144. <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/8989/9036> (дата звернення: 23.04.2024).
121. Кейнс, Дж. М. (2020). *Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей*.
122. Кизим М.О. (2000). Організація великомасштабних економіко-виробничих систем. Харків: Бізнес-Інформ.
123. Кизим, М. О., & Белікова, Н. В. (Ред.). (2023). *Теоретичні аспекти виходу України з «пастки відсталості»* (Монографія). Харків: ФОП Лібуркіна Л. М.
124. Київська школа економіки [KSE]. (2024, квітень). *Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року*. https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf

125. Київська школа економіки. (2024). Оцінка економічних збитків авіаційної галузі України внаслідок війни. Київ: KSE.
126. Київський міжнародний інститут соціології. (2024). Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=2>
127. Кириченко, Н. В., & Алещенко, Л. О. (2024). Управління соціально-етичним маркетингом в умовах воєнного та повоєнного періодів. *Інвестиції: практика та досвід*, (3). <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.3.86>
128. Кіндзерський, Я. (2022). Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*, (2), 101–117. <https://doi.org/10.35774/econa2022.02.101>
129. Клименко, Н. Г. (2023). *Теорія стратегічного менеджменту: курс лекцій*. Київ.
130. Клюско, Л. А., & Підсонна, А. Г. (2012). Оподаткування банківської діяльності в Україні та основні напрямки його вдосконалення. <http://fkd.org.ua/article%20/viewFile/28913/259172>
131. Кміть, В. М., & Савоцька, М. Я. (2018). Напрями вдосконалення системи оподаткування діяльності банківських установ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. <http://vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2018/33-2018/16.pdf>
132. Ковальов, А. І., & Осадчий, М. Л. (2023). Реінжиніринг бізнес-процесів транспортних підприємств. *Науковий вісник*, (108).
133. Ковальський, А. (2023). Теоретичні аспекти формування стратегії сталого розвитку. *Економіка та суспільство*, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-90>
134. Коен, С., & Делонг, Б. (2023). *Американське економічне диво і Александер Гамільтон* (Р. Клочко, Пер.). Наш формат.
135. Козлова, В. М. (2024). Розвиток інноваційного підприємництва в інноваційних екосистемах. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*, (76), 66–74. <http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/download/1535/1446/>
136. Колесник, М. В., Ярмолюк, О. Я., & Созинова, І. В. (2023). Ефективність управління бізнес-процесами в ринковому середовищі цифрової інфраструктури. *Цифрова економіка та економічна безпека*, (4 (04)), 97–103.

137. Колодійчук, І. А., & Куртяк, М. Б. (2024). Соціально-економічні передумови переходу до зеленої економіки в регіонах України. *Регіональна економіка*, 112(2), 67-75. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2024-2-6>
138. Колот, А., & Грішнова, О. (Ред.). (2010). *Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія*. Київ: ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана».
139. Комеліна, О. В., & Логвиненко, Л. С. (2023). Роль інформаційно-комунікаційних технологій у відновленні інфраструктури України після війни (Doctoral dissertation, Національний університет "Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка").
140. Конституція України : офіц. текст : [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р]. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Київ: *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 року № 333-р.
141. Кораблін, С. (2021). Ефективність державних інвестицій: міжнародний досвід та перспективи для України. *Фінанси України*, (9), 34–47. <https://nas.gov.ua>
142. Корнелюк, О. (2024). Зелене фінансування сталого розвитку регіонів в умовах війни та післявоєнного відновлення. Реінтеграція ветеранів у цивільне суспільство та перспективи відбудови України: зб. тез доповідей VII Міжнародної благодійної науково-практичної конференції. Луцьк. С. 32-37.
143. Коробка, С. В. (2024). Стратегія сталого розвитку в управлінні організацією. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, (16). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-04-06>
144. Косар, Н., Мамчин, М., & Баран, А. (2022). Дослідження зміни поведінки споживачів у сучасних умовах. *Економіка та суспільство*, (45). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-68>
145. Костецька, Н. І. (2020). Стратегічне планування діяльності підприємств: теоретичні аспекти. *Інноваційна економіка*, 65-71. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40541/1/676-1424-1-SM.pdf>
146. Кравченко, М. О., & Прудкий, В. В. (2020). Модель аналізу сталого розвитку підприємства з урахуванням ризику. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*, 291-305. <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216368>

147. Крайник, О., & Федорчак, О. (2022). Фінансування розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, 2. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.43.2022.3558>
148. Криворучко, О. М. (2009). Мотивація трудової діяльності персоналу в умовах економічної кризи. *Актуальні проблеми економіки*, (4(94)), 98–105.
149. Кримінальний кодекс України. (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
150. Кузнєцова, М. (2023). Використання бізнесом практики відкритих інновацій в умовах розвитку економіки знань. *Економіка та суспільство*, (47). <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/2089/2017>
151. Куліш, Д. (2024). Застосування технології блокчейну в ланцюзі поставок в процесі формування стратегії зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Modeling the Development of the Economic Systems*, (1), 22–32. [https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-3\(1\)](https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-3(1))
152. Куркін Н.В. (2004). Управління економічною безпекою розвитком підприємства: монографія. Донецьк: АРТ-ПРЕС.
153. Лабораторія законодавчих ініціатив [ЛЗІ]. (2023, 23 серпня). *Нове дослідження про досвід та потреби відновлення деокупованих громад України*. <https://parlament.org.ua/news/nove-doslidzhennya-pro-dosvid-ta-potreby-vidnovlennya-deokupovanyh-gromad-ukrayiny/>
154. Лебедєв, І. В. (2014). *Корпоративна соціальна відповідальність у контексті впровадження концепції гідної праці: Наукова монографія*. Одеса: Типографія «Атлант» ВОЇ СЦІУ.
155. Левченко, Я. С., & Шершенюк, О. М. (2018). Фактори впливу на інвестиційну привабливість підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 6(17), 231–237. https://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/43.pdf
156. Легкоступ, І., & Саїнчук, Н. (2023). Сучасний стан інвестиційної діяльності в Україні: вітчизняний та міжнародний аспекти. *Економіка та суспільство*, (46). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2075/2003>
157. Лендел, О. М. (2016). Іноземні інвестиції як фактор розвитку економіки держави. *Ефективна економіка*, 9. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5156>
158. Литвин, О. В. (2019). Вдосконалення методики комплексного оцінювання та моніторингу ефективності інвестиційної політики держави. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*, (51).

159. Логвін, В. М. (2006). Розвиток поняття стратегії соціально-економічного розвитку організації. *Управління розвитком*, (4), 80–82.
160. Лойко, В. В., & Александров, Б. В. (2023). Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*, 1(11), 228. <http://doi.org/10.32750/2023-0119>
161. Локтіонова Ю.А. (2013). Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства. Соціально-економічні явища та процеси, 3(49), 93-99.
162. Лубенська, Н., Дятел, О., Єрмаков, В. (2023). Реструктуризація шахт Донбасу в умовах військових дій. Challenges and threats to critical infrastructure. Collective monograph – NGO Institute for Cyberspace Research (Detroit, Michigan, USA), 2023. С. 347-350.
163. Лутковська, С. М., & Лебідь, О. В. (2024). Еколого-економічні умови активізації інвестиційної діяльності АПК України. *Інвестиції: практика та досвід*, (16), 78–87. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.78>
164. Луців, Б., Майорова, Т., & Луців, П. (2023). “Зелені фінанси” в парадигмі сталого інвестиційного розвитку економіки України. *Світ фінансів*, (3(76)), 64–76.
165. Мазуркевич, І. (2023). Дослідження методичних підходів оцінки інвестиційної привабливості підприємств агропромислового комплексу. *Економіка та суспільство*, 53. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-87>
166. Мануйлович, Ю. М. (2024). Післявоєнне відновлення економіки України: виклики та перспективи (Doctoral dissertation, Сумський державний університет).
167. Мартиненко, М. М., & Ігнат'єва, І. А. (2006). *Стратегічний менеджмент* [підручник для студентів вищих навчальних закладів]. Київ: Каравела.
168. Мартишук, А. (2023). Основні фактори, які впливають на інвестиційну привабливість України. URL: https://psm7.com/uk/investicii/osnovnye-factory-kotorye-vliyayut-na-investicionnuyu-privlekatelnost-ukrainy.html?utm_source=chatgpt.com
169. Мархонос, С. М., & Турло, Н. П. (2012). Туристична сфера як фактор підвищення інвестиційної привабливості регіону. *Економіка. Управління. Інновації*, (1), 7.
170. Марченко, Л. (2021). Сталий туризм як фактор відновлення соціально-економічної стабільності в умовах постконфліктних територій. *Український журнал туризму*, 18(4), 112–127.
171. Марченков, М. В., & Бусол, Л. В. (2024). Шляхи впровадження новітніх технологій для забезпечення простежуваності у харчовому ланцюзі та управління

- кризовими ситуаціями. У *Продовольчі системи України: повоєнне відновлення та забезпечення сталого розвитку: матеріали Міжнародного науково-практичного форуму, 15–16 травня 2024 р.* (с. 58–59). Харків: Держ. біотехнологічний ун-т. <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2024/09/conf-15-16-05-24-mater-conf.pdf>
172. Масик-Бєсова, М. З. (2024). Інституційна стійкість органів державної влади у забезпеченні національної безпеки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 1, 122–126. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.1/21> (дата звернення: 23.04.2024).
173. Мединська, Т. В. (2010). *Податкове стимулювання інвестиційної діяльності в Україні* [Автореф. дис. канд. екон. наук].
174. Мельник, Л., Карінцева, О., Калініченко, Л., Харченко, М., & Лебідь, М. (2024). Економічні засади цифрової трансформації підприємств України. *Цифрова економіка та економічна безпека*, 4(13), 19–25. <https://doi.org/10.32782/dees.13-3>
175. Мельникова, К. В., & Мохненко, А. С. (2021). Особливості корпоративної культури на ІТ-підприємствах в сучасних умовах ведення бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 42, 45-49. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-7>
176. Мельникова, М., & Градобоева, Є. (2020). Відновлення господарювання в сфері життєдіяльності міста на постконфліктній території. *Економіка та суспільство*, (22). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-39>
177. Метінвест. (2023). Військовий вплив на металургійну галузь України: втрати та перспективи відновлення. Київ: Група Метінвест.
178. Миколаївська обласна військова адміністрація. (2022). *Програма економічного і соціального розвитку Миколаївської області на 2023 рік. Затверджено розпорядженням начальника Миколаївської обласної військової адміністрації від 07.11.2022 № 399-р.* https://www.mk.gov.ua/store/files/announce_1674575933.pdf
179. Миколаївська обласна військова адміністрація. (2025). *Економіка.* <https://www.mk.gov.ua/ua/economy/>
180. Михальська, В. В. (2018). Постконфліктні управлінські практики в економічній політиці. *Політичне життя*, (2), 55-60. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.2.9>

181. Михальчук, В. М., Коломієць, А. В., & Гбур, З. В. (2020). Медико-соціальне обґрунтування логістики в управлінні комунальним неприбутковим підприємством. <https://core.ac.uk/download/pdf/328038267.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
182. Мищенко, А. П. (2003). *Стратегическое управление: Учебное пособие*. Днепропетровск: Издательство ДУЭП.
183. Міністерство аграрної політики та продовольства України. (2024). Динаміка врожайності та експорту зернових культур в Україні у 2022–2024 роках. Отримано з <https://minagro.gov.ua>
184. Міністерство економіки України. (2023). Оцінка результатів урядової програми релокації підприємств у 2022–2023 роках. Київ: Міністерство економіки України.
185. Міністерство економіки України. (2024). Стратегія підтримки бізнесу в умовах війни. Київ: Державне видавництво.
186. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. (2024). *Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією. Наказ від 22.12.2022 № 309 (зі змінами станом на 30.10.2024)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text>
187. Міністерство фінансів України. (2016–2023). *Номінальний ВВП України*. <https://index.minfin.com.ua/>
188. Міністерство фінансів України. (2017–2023). *Державний веб-портал бюджету для громадян*. <https://openbudget.gov.ua/>
189. Міністерство фінансів України. (2024). *Базовий індекс інфляції в Україні 2024*. <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/basic/>
190. Міністерство фінансів України. (2025). Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 31.12.2024). <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
191. Міністерство фінансів України. (n.d.). *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. <https://mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
192. Мінрегіон України. (2012). *Про затвердження порядків розроблення, погодження та затвердження інвестиційних програм суб'єктів господарювання у сферах теплопостачання, централізованого водопостачання та водовідведення: Наказ № 630 від 14.12.2012*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0097-13#Text>
193. Мірошніченко, В. В., & Тьорло, В. О. (2018). Проблеми становлення «зеленої» економіки в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*, 3(1), 83–

88. Retrieved from <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9f11c654-cdb5-49af-a80b-5b86618027f6/content>
194. Мішина, Д. В. (2020). Взаємозв'язок інвестицій та економічного зростання: ретроспективний аналіз. *Економіка та підприємництво*, 7(36).
195. Могілат, І. М., & Нижник, О. М. (2023). Методичні рекомендації зі здійснення моніторингу і оцінки реалізації планувальних документів із відновлення та розвитку територіальних громад. *Програма розвитку ООН в Україні*. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-03/M%26E_methodological_recommendations_%28model%29_web.pdf?utm_source
196. Мокрий, В., Пастернак, О., Гомзяк, О., Лішук, Д. (2024). Інформаційні технології моніторингу впливу війни на окуповані і деокуповані природоохоронні території. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти: зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції, м. Київ, МДУ. С. 71–73.
197. Мороз, С., & Левченко, С. (2023). Логістична галузь України: економічне значення галузі, втрати та перспективи розвитку в умовах війни. *Development Service Industry Management*, (3), 75–82.
198. Мохненко, А. С. (2024). Стратегія соціально-економічного розвитку в умовах глобалізації. В *Фінансово-облікова політика України в умовах європейської інтеграції: нові можливості та перспективи* (с. 300-316). Книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С.
199. Мохненко, А. С., & Антонов, Р. А. (2025). Характеристика основних факторів конкурентоспроможності підприємств ІТ сфери в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 17. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-17-04-07>
200. Мочерний, С. В. (1995). *Економічний словник-довідник* (С. В. Мочерний, ред.). Київ: Феміна.
201. Музильов, Д. О., Медведєв, Є. П., & Павленко, О. В. (2024). Оцінка ризиків в первинних ланцюгах постачання сільськогосподарської продукції за допомогою нечіткої логіки. У *Матеріали V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Напрями розвитку технологічних систем і логістики в АПВ»* (с. 87–89). Харків: ДБТУ. <https://biotechuniv.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/conf-23-05-24-tezy.pdf>

202. Мунтіян В.І. (2013). Інтеграція та безпека України. Проблеми сучасної економіки, (46), 80-85.
203. Мушеник, І., & Чорнобай, Л. (2024). Аналіз впливу війни на міжнародні транспортні перевезення в Україні. *Наука і техніка сьогодні*, (4 (32)).
204. Наказ «Про затвердження Положення про дуальну форму професійної (професійно-технічної) освіти» № 1551 від 12 грудня 2019 року. (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text>
205. Налутка, П., Завербний, А. (2023). Напрямки зміцнення фінансової системи України в умовах війни шляхом впровадження інструментів репутаційного менеджменту. Фінансові інструменти сталого розвитку економіки: матер. 5-ої Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. С. 105-109.
206. Наумов, О. Б., Мохненко, А. С., & Чмут, О. О. (2023). Модель організаційно-економічного механізму логістичної системи підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*, 48, 19-24. <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2023-48-3>
207. Національний банк України. (2024). Ділові очікування підприємств України. II квартал 2024 року. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BOS_2024-Q2.pdf?v=7
208. Національний банк України. (2024). Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2024-roku>
209. Національний банк України. (2025). Інфляційний звіт. Січень 2025. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2025-Q1.pdf?v=11
210. Національний інститут стратегічних досліджень [НІСД]. (2023). *Управління деокупованими територіями Харківської та Херсонської областей: досвід першого року. Аналітична доповідь.* https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-12/ad_deokupov_teritor_06122023.pdf
211. Національний інститут стратегічних досліджень. (2023). Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>
212. Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE. (2024). <https://enic.in.ua/index.php/ua/systema-osvity/profesijno-tehnichna-osvita>
213. Небрат, В. В., & Корніяка, О. В. (2022). Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах

- війни та післявоєнного відновлення. *Грааль науки*, (16), 31–34.
<https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.001>
214. Небрат, В. В., Супрун, Н. А., та ін. (2024). *Держава і ринок в економічному розвитку та у повоєнному відновленні: зарубіжний досвід: колективна монографія*. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К. 416 с.
215. Нехаєнко, О. В. (2021). Бар'єр культурний. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Бар'єр_культурний
216. Ничкало, Н. Г. (2022). Людський капітал у мирний час і в добу російської агресії проти України. *Професійна освіта*, 4(97), 2–4. <https://lib.iitta.gov.ua/734223/>
217. НКЦПФР. (2021). *Про схвалення Рекомендацій щодо реалізації або фінансуванню проєктів екологічного спрямування шляхом емісії зелених облігацій: Рішення № 493 від 07.07.2021*. <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=12423398>
218. Новікова, О. Ф., Амоша, О. І., Антонюк, В. П., та ін. (2012). *Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти* (монографія). Донецьк: НАН України, Інститут економіки промисловості.
219. Носань, Н. С., Якименко, Т. В., & Панченко, Р. В. (2023). Стратегічне планування діяльності підприємств. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-16>
220. Олексів, І. Б., & Дрібнюк, А. М. (2023). Аналіз сучасних інструментів інвестування у відновлювану енергетику України. *Менеджмент і підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*, 5(2), 315–325. <https://doi.org/10.23939/smeu2023.02.315>
221. ООН. (2023). Використання цифрових технологій у відновленні економіки України. Нью-Йорк: Організація Об'єднаних Націй.
222. Орлів, М. (2022). Впровадження моделі збалансованої системи показників в органах місцевого самоврядування. *Вісник ХНУ*, 4, 105–110. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-16> (дата звернення: 23.04.2024).
223. Орлова, Н. С., & Максимова, Т. В. (2019). Формування інвестиційної політики країни в умовах сталого розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, (24).
224. Осадчий, М. (2024). Сучасні інституціональні особливості розвитку водного транспорту України. *Економіка та суспільство*, (67).
225. Осадчий, М. Л. (2024). Взаємозв'язок інституційно-економічних компонентів з економічними процесами. *Причорноморські економічні студії*, (89), 210–216. <https://doi.org/10.32782/bses.89-37>

226. Осадчий, М. Л. (2024). Інституційно-економічні механізми розвитку інфраструктури господарювання морських портів України. *Ефективна економіка*, (11). <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.104>
227. Осадчий, М. Л. (2024). Організаційно-економічні механізми вдосконалення бізнес-процесів у контексті розвитку інфраструктури господарювання. *JEL AZ*, (102).
228. Осадчий, М. Л. (2024). Пріоритети стратегічного розвитку транспортно-інфраструктурних підприємств. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, (7–8), 166–174.
229. Осьмак, Д. І., & Кушал, І. М. (2023). Зарубіжний досвід стимулювання інвестиційної діяльності підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, (4), 36–40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2023-280-4-36-40>
230. Павліха, Н. В., Цимбалюк, І. О., Хомюк, Н. Л., Войчук, М. В., Савчук, А. Ю., Коломечюк, В. В., & Цимбалюк, С. М. (2022). *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія*. Луцьк: Вежа-Друк. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22187/1/Bezpeka_stal_rozv.pdf
231. Паньків, Н., & Чернишова, А. (2023). Проблеми та перспективи відновлення України під час та після завершення російсько-української війни. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 314(1), 67–79.
232. Петренко, В. С., Карнаушенко, А. С., & Мельникова, К. В. (2023). Соціальні стандарти ЄС та їх вплив на українську економіку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*, 10. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-02-03>
233. Петренко, О. (2020). Сталий розвиток та його вплив на відновлення економіки постконфліктних регіонів. *Туризм і соціально-економічний розвиток*, 12(1), 72–85.
234. Петров, П. Ю. (2007). Модель формування соціальної політики. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*, (7), 139–143.
235. Петров, С. (2022). Відбудова транспортної інфраструктури: виклики та перспективи. Львів: Інститут регіональних досліджень.

236. Петрова, І. Л., & Близнюк, В. В. (Ред.). (2016). *Розвиток соціально-трудової сфери України: теорія, практика, перспективи* (Колективна монографія). Київ: НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».
237. Петролюк, Ю. С., & Гребенюк, Н. В. (2024). Сталий розвиток як стратегічна перевага для підприємства. *Економіка та суспільство*, (68). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-148>
238. Петруненко, Я. В. (2024). Соціально-економічні чинники відновлення України після перемоги. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*, 35(3), 68–75.
239. Піголенко, І. В., & Кукса, К. М. (2023). План Маршалла як приклад успішної післявоєнної реконструкції та відбудови Європи.
240. Пилипенко А.А., Пилипенко С.М. (2011). Стратегічний аспект організації обліково-аналітичної підтримки антикризового управління. Актуальні проблеми економіки, 4, 234-241.
241. Пігуль, О. В., & Сьомушкін, В. О. (2023). Інтеграція понять сталого розвитку і управління проєктами в сучасні моделі житлового будівництва. *Економіка та суспільство*, (53). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-64>
242. Пізняк, Т., & Пізняк, Д. (2023). Інноваційні технології та їх вплив на економіку України на сучасному етапі. *Věda a perspektivy*, (3), 94–110.
243. Плахотнюк, Р. (2024). Забезпечення стійкості критичної інфраструктури в Україні в умовах сучасних викликів. *Економічний простір*, (195), 47–54.
244. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>
245. Полчанов, А. Ю. (2018). *Розвиток фінансового потенціалу держави в системі постконфліктного відновлення: монографія*. Житомир: ЖДТУ. 464 с.
246. Попов О.Є., Котов А.М., Зайцева Т.Г. (2009). Розподіл і реалізація корпоративного контролю при формуванні капіталу акціонерного товариства: монографія. Харків: ВД "Інжек".
247. Попова, Н. В., & Шинкаренко, В. Г. (2016). Розвиток персоналу в умовах адаптації підприємств до VUCA-світу. *Економічний часопис XXI*, (156(1–2)), 88–91.
248. Потетюєва, М. В. (2022, August). Роль залізничного транспорту в умовах війни. In *The 14th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"* (August 25–27, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 487 p. (p. 451).

249. Правовий режим воєнного стану. <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення 22.11.2024)
250. Примостка, Л. О. (2018). Глобалізація фінансового ринку: сутність, форми прояву, наслідки. *Фінанси, облік і аудит*, (18), 56–70.
251. Присяжнюк, П. В. (2022). Механізми управління: сутність, види, складові. <http://www.dy.nayka.com.ua> (дата звернення 22.11.2024)
252. Прищак, М. Д., & Лесько, О. Й. (2023). Конфлікти в ділових відносинах. *Етика та психологія ділових відносин: вид. 2-ге*. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/12lesko_etika_ta_psihologiya_dilovih_vidnosin/p7.html?utm_source
253. Про введення воєнного стану в Україні: Указ від 24 лютого 2022 року № 64/2022. *Офіційний вісник Президента України*, 2022, № 6.
254. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України*, 2015, № 13, ст. 91.
255. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, ст. 170.
256. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1997, № 24, ст. 170.
257. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1647-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2000, № 28, ст. 224.
258. Про Стратегію сталого розвитку "Україна – 2020". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
259. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>
260. Прокопчук, Л. О. (2004). *Стратегический менеджмент: учебник для вузов*. Санкт-Петербург: Изд-во Михайлова В. А.
261. Проскура, К. П. (2022). Особливості оподаткування банківських установ у 2022 році. *Економічний аналіз*.
262. Пухальська, Я. П. (2023). Відновлення та регіональний розвиток України після війни з росією. *Актуальні проблеми економіки*, 7(265), 88–98.
263. Пшибельський, В. (2023, Мау). Виклики розвитку паливно-енергетичної сфери в умовах війни. In *Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС*. Луцьк: Вежа-Друк.

264. Пшик, Б. І., & Печенко, О. О. (2014). Актуальні проблеми розвитку банківської інвестиційної діяльності в Україні. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, (2).
265. Рагуліна, Н. В. (2017). Інвестиційний клімат та методи покращення інвестиційного потенціалу на пост-конфліктних територіях України. *Ефективна економіка*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6005>
266. Разумова, Г. В., & Курносова, О. І. (2024). Напрями та завдання державної політики щодо безпеки інвестиційної діяльності. *Вісник ПДТУ. Серія: Економічні науки*, 1(39), 9–18. [https://doi.org/10.31498/2225-6725.1\(39\).2024.310191](https://doi.org/10.31498/2225-6725.1(39).2024.310191)
267. Разумова, Г. В., & Курносова, О. І. (2024). Управління ризиками інвестиційної діяльності в умовах цифрової трансформації. *Бізнес Інформ*, 3, 96–101. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-3-96-101>
268. Реверчук, С. К. (2010). *Податкове регулювання банківської діяльності: монографія*. Київ: Алерта; Львів: Тріада плюс.
269. Розвиток професійно-технічної освіти регіону на засадах публічно-приватного партнерства: електронне наукове видання / наук. ред. Сторонянська І. З., Васильців Т. Г. (2022). Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». <https://ird.gov.ua/irdp/p20220031.pdf>
270. Розпорядження «Про затвердження Концепції підготовки фахівців за дуальною формою навчання» № 660-р. від 19 вересня 2018 року. (2018). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-p>
271. Романова, А. А. (2018). Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*, 9. [https://doi.org/10.31521/modecon.V9\(2018\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V9(2018)-12)
272. Рудаченко, О. О., Коненко, В. В., & Тараруєв, Ю. О. (2024). Цифрова трансформація як фактор формування потенціалу територіальних громад. *Ефективна економіка*, 2. <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/3068>
273. Руцишин, Н. М. (2014). Фінансові ресурси банків та особливості їх формування в сучасних умовах. *Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту. Серія «Економіка і управління»*, (30).
274. Рябець, К. (2023). Комплекс пропозицій щодо оптимізації публічного управління в галузі захисту довкілля та природних ресурсів. Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика:

- зб. матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, Київ, КУБГ. С. 242-245.
275. Савін, С. Ю. (2011). Адаптація мотиваційної політики підприємств легкої промисловості до сучасних соціально-економічних реалій. *Вісник ХНУ*, (3), Т.1 (176), 42–45.
276. Савіна, Г. Г. (2004). *Методологія та практика формування соціально-економічної політики на підприємствах легкої промисловості: Монографія*. Херсон: Херсонський державний технічний університет.
277. Савіна, Г. Г. (2012). Економічний успіх – принципово нова оцінка господарської діяльності. У Г. Г. Савіна (Ред.), *Узгодження економічного зростання та соціального розвитку: монографія* (С. 125–128). Херсон: ХНТУ, ПП Вишемирський В. С.
278. Савченко, В., Кононенко, Л., & Карнаушенко, А. (2023). Циркулярна економіка в умовах формування суспільства 5.0. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 16, 166-174. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.22>
279. Савчина, М. В. (2021). *Правове регулювання економічної системи: інституції, правила, процедури: монографія*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика».
280. Салига К.С., Гуцалюк О.М. (2018). Ресурсно-компетентнісна парадигма організації управління корпоративними інтеграційними процесами акціонерних товариств. *Бізнес Інформ*, 10, 369-376.
281. Саліхова, О. Б., & Крехівський, О. В. (2022). Держава у повоєнній розбудові індустрії та відновленні економіки: історичні паралелі та рекомендації для України. *Економіка та прогнозування*, (4), 7–42. <https://doi.org/10.15407/eip2022.04.007>
282. Самуельсон, П. А., & Нордгауз, В. Д. (2019). *Макроекономіка* (С. Панчишин, наук. ред.). Основи.
283. Світовий банк. (2023). Відновлення економіки після конфлікту: уроки для України. Вашингтон: Світовий банк.
284. Світовий банк. (2023). Економічний розвиток України: виклики та перспективи. Вашингтон: Світовий банк.
285. Сенищ, П. М. (2016). Податкове стимулювання розвитку банківської діяльності в забезпеченні економічного зростання. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*, (4).
286. Сербина, О. Г. (2012). Суть та структура податкового механізму регулювання банківської діяльності. *Науковий вісник НЛТУ України*, (18.3).

287. Сидоренко, М. (2024). Підтримка малого та середнього бізнесу в умовах кризи. Харків: Видавництво економічних досліджень.
288. Сидоров, Д. (2025). Піднятися з руїн. Як війна вдарила по економіці України та скільки втратив бізнес. *РБК-Україна*. <https://www.rbc.ua/rus/news/pidnyatisya-ruyin-k-viyna-vdarila-ekonomitsi-173747275...>
289. Сидорук, Є. (2016). Стратегічне планування розвитку великого підприємства. *Економіка і суспільство*, (4), 319–326. https://economyandsociety.in.ua/journals/4_ukr/52.pdf
290. Сиченко, В. В., & Лукашук, М. В. (2022). Трансформація державного управління в умовах глобальних та євроінтеграційних вимірах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 5, 89–94. <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.5/14> (дата звернення: 23.04.2024).
291. Собкевич, О. (2023, 14 листопада). Перспективи модернізаційних зрушень у промисловості України в процесі євроінтеграції. *Національний інститут стратегічних досліджень*. <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/perspektyvy-modernizatsiynykh-zrushen-u-promyslovosti-ukrayiny-v-protsehi>
292. Сорока, О. В. (2014). Соціальна стратегія організації: сутність та необхідність розробки. У *Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України: Матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 7 березня 2014) (С. 179–182).
293. Ставицький, А., Харламова, Г., & Шпирко, В. (2020). Вплив політичних та технологічних факторів на прямі іноземні інвестиції: порівняльний економіко-математичний аналіз України та країн світу. *Економічний вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, (41), 75–89. <https://econom.bulletin.knu.ua/article/view/1216>
294. Стадник, В. В., & Мукомела-Михалець, В. О. (2017). Нематеріальні ресурси в реалізації стратегії розвитку промислових корпорацій. *Бізнес Інформ*, (4), 341–363.
295. Статистика фінансового сектору. (2016–2024). Офіційний веб-портал НБУ. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial>
296. Степаненко, В. І. (2024). Інклюзивний розвиток громад в Україні під час війни та перспективи повоєнного відновлення: соціальний аспект. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*, (1), 56–62. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-1-56-62>

297. Стечик, Я. (2024). Роль цифрових технологій у процесах відбудови в постконфліктний період. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 3(39), 39–49. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3\(39\)-39-49](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-3(39)-39-49)
298. Страшинська, Л. В. (2008). *Стратегія розвитку продовольчого ринку в Україні: монографія* (Б. М. Данилишин, ред.). К.: Профі.
299. Стрельбицька, Л. М., & Стрельбицький, М. П. (2023). Міжнародно-правове регулювання забезпечення енергетичної та ядерної безпеки України в умовах війни. *Інформація і право*, (1 (44)), 177–189.
300. Струк, Н. (2023). Особливості забезпечення економічної спроможності територіальних громад України в умовах воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-05-01>
301. Сухоруков, А. М., & Ляшок, Н. Ю. (2010). Аналіз відомих моделей управління персоналом підприємства. *Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону*, 95–98.
302. Талавиця, О. М. (2016). Аспекти розробки економічної стратегії розвитку підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*, 1(47), т. 2, 335–339.
303. Тапскотт, Д., & Вільямс, Э. Д. (2009). *Викиномика. Как массовое сотрудничество изменяет все*. К.: Наука.
304. Тарасюк, А., & Мешкова-Кравченко, Н. (2020). Досвід розвитку та оптимізація моделі територіальних громад в Україні. *Herald of Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, 44–47. <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-60-07>
305. Татомир, І. Л., & Квасній, Л. Г. (2022). *Поведінкова економіка: від теорії до практики: міждисциплінарний навчальний посібник*. Трускавець: ПОСВІТ.
306. Тверезовська, О., & Гриценко, Л. (2022). Роль зеленого проектного фінансування в економічному розвитку України. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 6(47), 124–138. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.6.47.2022.3933>
307. Тимченко, В. (2020). Вплив сталого розвитку на відновлення інфраструктури та економічної стабільності в постконфліктних регіонах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 30(6), 48–56.

308. Тихий, В. (2016). Безпека людини: поняття, правове забезпечення, значення, види. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2. (85). С. 31-46.
309. Тіверіадська, Л. В., & Якименко, А. М. (2015). Інфляційні процеси та їх соціально-економічні наслідки в Україні. *Економічний простір*, 93, 175–188.
310. Ткаченко, А. М., & Морщенко, Т. С. (2008). *Стратегічне удосконалення управління персоналом* (Монографія). Запоріжжя.
311. Ткаченко, О. І. (2024). Роль малого та середнього бізнесу у повоєнному відновленні підприємництва в Україні в умовах цифровізації. *Наукові інновації та передові технології*, 6(34). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6\(34\)-991-1001](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-6(34)-991-1001)
312. Томпсон, А. А., & Стрикленд, А. Дж. (2005). *Стратегический менеджмент. Ситуации для анализа* (924 с.). М.: Вильямс.
313. Томпсон, А., & Стрикленд, Дж. (1998). *Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации*. М.: Юнити.
314. Томчук, О. (2023). Вища освіта як середовище формування людського потенціалу територій. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 320(4), 12–18. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-320-4-2>
315. Тотева, Е. (2022). *Зелена таксономія в Україні*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-08/UNDP-UA-green-taxonomy-report-UKR.pdf>
316. Трушкіна, Н., & Жукова, І. (2024). Економічне забезпечення організації і функціонування критичної інфраструктури. *Успіхи і досягнення у науці*, (1 (1)).
317. Турецький статистичний інститут. (2024). Роль переробної промисловості у ВВП Туреччини. Анкара: TurkStat.
318. Тяхтенко, Н. А. (2018). *Соціальні стратегії активізації трудової діяльності переробних підприємств: методологія та практика формування та оцінювання* (320 с.). http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
319. Тяхтенко, Н. А. (2024). Обґрунтування впливу соціокультурних чинників на бізнес-середовище та професійну систему менеджменту. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, 23(1(56)), 142–158. [https://doi.org/10.18524/2413-9998.2024.1\(56\).309068](https://doi.org/10.18524/2413-9998.2024.1(56).309068)
320. Тяхтенко, Н. А., & Гарафонова, О. І. (2022). Ефективне лідерство як управлінський чинник забезпечення конкурентоспроможності підприємства у сучасному ринковому середовищі. *Вісник Одеського національного університету*

- імені Іллі Мечникова. Серія: Економіка, 27(4(94)), 28–34.
<https://doi.org/10.32782/2304-0920/4-94-6>
321. Українська асоціація інвесторів. (2024). Перспективні напрямки інвестицій в Україні: технології, енергетика та переробна промисловість. Київ: УАІ.
322. Український союз промисловців і підприємців. (2023). Вплив війни на промисловий сектор України. Київ: УСПП.
323. Укрметалургпром. (2024). Стан виробництва сталі, чавуну та металопрокату в Україні у 2024 році. Київ: Асоціація підприємств металургійної галузі.
324. Уманець, І., Коржов, Є. (2024). Гідролого-геологічні проблеми знищення екосистеми каховського водосховища. Сучасний стан водних екосистем Півдня України та методи їх відновлення у повоєнний період: зб. наук. праць. Київ, ТОВ «Франко Пак». С. 9-15.
325. Уоллес Р.Л. (2005). Стратегічні альянси у бізнесі. Технологія побудови довгострокових партнерських відносин та створення спільних підприємств. Пер. з англ. Добра книга.
326. Управління медичним закладом в процесі реформи: що необхідно і чого не слід робити. <https://www.umj.com.ua/article/127584> (дата звернення 10.06.2024)
327. Фадєєва, І., Тарас, Т. (2024). «Зелене» фінансування як інструмент відновлення економіки України на засадах сталого розвитку. Сталій розвиток складних соціально-економічних систем в умовах сучасних змін та викликів: Збірник тез доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ, ІФНТУНГС. С. 203-206.
328. Феденко, В. (2024). Оцінка ефективності інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств в сучасних умовах. *Актуальні питання у сучасній науці*, (7(25)). <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/13029/13091>
329. Федчик, О. В. (2020). Досвід Японії та Південної Кореї у відбудові економіки після Другої світової війни. *Студентський вісник НУВГП*, (2), 18.
330. Федько, І. (2024). Внесок малого і середнього бізнесу в ключові компоненти соціально-економічного розвитку України. *Економіка та суспільство*, (67).
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-176>
331. ФРН у 2024 році інвестує 57,6 млрд євро у технології зеленої енергетики. (2024). *Журнал Корреспондент*. Retrieved from <https://ua.korrespondent.net/world/4613974-frn-u-2024-rotsi-investuie-576-mlrd-yevro-u-tekhnohii-zelenoi-enerhetyky>

332. Фут Н., Хенслі Д., Моррісон Р., Лендсберг М. (2003). Роль корпоративного центру. URL: <https://www.mckinsey.com/>
333. Хаустова, О. О. (2016). Психосоціальна реабілітація: проблеми і шляхи вирішення. *НейроNews: психоневрологія та нейропсихіатрія*, 2(76), 25–29.
334. Хвесик, М. А. (Ред.). (2013). *Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України*. Київ: ДУ ІЕПСР НАН України. https://ecos.kiev.ua/share/upload/reports/Naukovi_osnovy_stalogo_rozvytku_2013_1.pdf
335. Херсонська обласна державна адміністрація. (2022). *Підсумки роботи промислового комплексу Херсонської області за 2021 рік*. <https://khoda.gov.ua/p%D1%96dsumki-roboti-promislovogo-kompleksu-hersonsko%D1%97-oblast%D1%96-za-2021-r%D1%96k>
336. Цілі сталого розвитку на період з 2020 по 2030 роки затверджені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2020 року. <http://www.un.org.ua/ua/tsilirozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>
337. Чала, В. С. (2022). Глобальні тренди розвитку зеленого облігаційного фінансування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, (41), 124–131. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2022-41-23>
338. Чернецька, Ю. А. (2010). Управління левериджом для стійкого розвитку. *Вісник соціально-економічних досліджень*, (38), 372–377.
339. Чернявський, А. Д., & Філіппов, М. І. (2011). *Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посіб.* К.: ДП «Вид. дім «Персонал».
340. Чмут, О. О., & Мохненко, А. С. (2023). Маркетинг як інструмент ефективного функціонування логістичної системи підприємства. В *Маркетинг у підприємництві, біржовій діяльності та торгівлі в smart-суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри* (с. 136–160). Львів: науковий редактор І. В. Перезовова.
341. Чорна, М. В., & Глухова, С. В. (2020). *Формування ефективної інвестиційної політики підприємства* [Монографія]. ФОП Шейніна О. В.
342. Чугунов, І., Канєва, Т., & Любчак, І. (2023). Фінансові інструменти реалізації Європейського зеленого курсу в Україні. *Економіка та суспільство*, (56). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-141>
343. Шаблієнко, А. (2023). *Розвиток приватного інвестування в Україні*. <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/f540ddf9-3aea-4d55-8271-b6122cfdad10/download>

344. Шаров, О. (2020). Державні інвестиції у фінансову систему України: проблеми та перспективи. *Фінансові дослідження*, (7), 12–26. <https://nas.gov.ua>
345. Шашина, М. В., Солосіч, О. С., Місяйло, О. В., & Очеретяна, О. В. (2021). Аналіз стратегій регіонального розвитку в контексті імплементації засадничих положень концепції смарт-спеціалізації у національну політику розвитку регіонів. *Ефективна економіка*, (5). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.71>
346. Шевченко, А. В. (2023). Напрями та завдання промислової політики України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Проблеми економіки*, 3(57), 128–133. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2023-3-128-133>
347. Шершньова, З. Є. (2004). *Стратегічне управління: Підручник* (2-ге вид., перероб. і доп.). К.: КНЕУ.
348. Шинкарук, Л. (2019). Інвестиційна політика держави: виклики та напрями розвитку. *Актуальні проблеми економіки*, (11), 89–102. <https://nubip.edu.ua>
349. Шкрабак, І. В. (2020). Аспекти відновлення економіки постконфліктних територій. *Ефективна економіка*, 10. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.8>
350. Шкрабак, І. В. (2020). Аспекти відновлення економіки постконфліктних територій. *Ефективна економіка*, (10). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8278> (дата звернення: 22.01.2025). <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.10.8>
351. Шолудько, О., Грицина, О., & Рубай, О. (2024). Теоретичні основи застосування інструментів зеленого фінансування. *Аграрна Економіка*, 17(1), 36–46.
352. Шпатакова, О., Іваненко, Р., & Погребиський, І. (2022, June). Перспективи відновлення критичної інфраструктури на деокупованих територіях України. *Економіка та суспільство*, 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-5>
353. Штулер, І. Ю., & Сержанов, В. В. (2017). Державна політика залучення інвестицій у стратегії розвитку національних економік. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 16(2).
354. Шульгіна, Л. М., & Юхименко, В. В. (2011). Сучасні концепції стратегічного управління інноваційним розвитком підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), т. 2, 79–84. <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>
355. Шумпетер, Й. А. (2011). *Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту та економічного циклу* (В. Старк, пер.). Київ: Києво-Могилянська академія.

356. Щепаняк, А., Базака, Р. (2024). Катастрофа Каховської гідроелектростанції: аналіз екологічних і соціально-економічних наслідків та особливості післявоєнного відновлення регіону. Наукові здобутки студентської та учнівської молоді з реалізації Плану відновлення України: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, РВВ НУБіП України, 2024. С. 45-47.
357. Щодо особливостей оподаткування банків та інших платників податків. (2023). Головне управління ДПС у Чернівецькій області. <https://cv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/740861.html>
358. Якимова, Н. (2020). Когнітивні упередження та їх вплив на поведінкові моделі суб'єктів ринку праці. *Галицький економічний вісник*, 63(2), 118–125. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.02.118
359. Яськов, Є. (2024). Державне регулювання інвестиційної діяльності в новітніх економічних умовах. *Via Economica*, (5), 121–129. <https://journals.rshu.rivne.ua/index.php/viaeconomica/article/download/197/181>
360. Яценко, Г. (2021). Вплив пандемії COVID-19 на інвестиції в науку, технології та інновації: глобальні тенденції та ситуація в Україні. *Національна академія наук України*. <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7791>
361. Aggity. (2024). *Business Process Management (BPM): definition and benefits*. <https://www.aggity.com/en/blog-en/business-process-management-bpm-definition-and-benefits/>
362. Akerlof, G. A., & Shiller, R. J. (2015). *Phishing for phools: The economics of manipulation and deception*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400873265>
363. Ansoff, H. I. (1965). *Corporate strategy: An analytic approach to business policy for growth and expansion*. McGraw-Hill.
364. Bakker, E., & Tolkach, D. (2020). Social sustainability in tourism: Enhancing local communities through inclusive projects. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(3), 315–332. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1744351>
365. Bayer AG. (2024). Інвестиції в аграрний сектор України: розширення виробництва насіння кукурудзи в Почуйках. Отримано з <https://www.bayer.com>
366. BBC News. (2022). *China and Taiwan: A really simple guide*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-59900139>
367. Bedianashvili, G. (2024). Global sustainable competitiveness in the context of economic security. У *Тенденції та перспективи розвитку менеджменту в умовах*

- глобальних викликів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (30 травня 2024 р., м. Херсон – Кропивницький) (с. 123–124). Херсон: Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В. С.
<https://www.researchgate.net/publication/382660713>
368. Bernanke, B. (2021). *Financial crises and the role of government intervention in banking systems*. The Brookings Institution.
369. Bhaskar, H. L. (2021). Green finance: A new frontier in sustainability. *Journal of Management and Sustainability*, 11(2), 14–22. <https://doi.org/10.5539/jms.v11n2p14>
370. Bhaskaran, R. K., Ting, I. W. K., Sukumaran, S. K., & Sumod, S. D. (2020). Environmental, social and governance initiatives and wealth creation for firms: An empirical examination. *Managerial and Decision Economics*, 41(5), 710–729. <https://doi.org/10.1002/mde.3131>
371. Blanchard, R. (2021). *Economic models of government investment: The impact on national economic development and infrastructure*. Harvard University Press.
372. Bohdanov, I., & Suchikova, Y. (2024). Navigating the labyrinth of youth return to deoccupied territories in Ukraine: Stakeholders, strategies, and ethical imperatives. *World Affairs*. <https://doi.org/10.1002/waf2.12034>
373. Bohdanov, I., Suchikova, Y., Kovachov, S., Hurenko, O., & Aleksandrova, H. (2023). Youth views on the role of local government and universities in the development of deoccupied territories. *Knowledge and Performance Management*. [https://doi.org/10.21511/kpm.07\(1\).2023.03](https://doi.org/10.21511/kpm.07(1).2023.03)
374. Bondarenko, H. (2022). Ukrainian education in wartime: Challenges and problems. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: History*. <https://doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-06>
375. Bose, S., Dong, G., & Simpson, A. (2019). Sustainable investing and asset allocation at global scale. In *The financial ecosystem: The role of finance in achieving sustainability* (pp. 225–251). Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-05624-7_10
376. Brown, M., & Melchionna, M. (2023). 7 challenges with blockchain adoption and how to avoid them. *TechTarget*. <https://www.techtarget.com/searchcio/tip/5-challenges-with-blockchain-adoption-and-how-to-avoid-them>
377. Carter, N. (2018). *The politics of the environment: Ideas, activism, policy* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

378. CBRE. (2022). *Insights*.
<https://www.cbre.com/insights#sort=%40publishdate%20descending>
379. Center for Insights in Survey Research. (2024). *Життя на деокупованих територіях очима мешканців. Проблеми відбудови та пріоритети майбутнього розвитку. Серпень–вересень 2024*. https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/de-occupied-territories-report-ua-iri-press.pdf
380. Crawford, E. (2018). From 7 days to 2 seconds: Blockchain can help speed trace-back, improve food safety & reduce waste. *Foodnavigator*. <https://www.foodnavigator-usa.com/Article/2018/11/06/From-7-days-to-2-seconds-Blockchain-can-help-speed-trace-back-improve-food-safety-reduce-waste>
381. D’Orazio, P., & Popoyan, L. (2019). Fostering green investments and tackling climate-related financial risks: Which role for macroprudential policies? *Ecological Economics*, 160, 25–37. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.01.029>
382. de Best, R. (2024). Blockchain - statistics & facts. *Statista*. <https://www.statista.com/topics/5122/blockchain/#topicOverview>
383. Demirel, P., Li, Q. C., Rentocchini, F., & Tamvada, J. P. (2019). Born to be green: New insights into the economics and management of green entrepreneurship. *Small Business Economics*, 52(4), 759–771. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9933-z>
384. Diamond, D. (2021). *Banking and financial crises: The importance of government investment and regulation*. University of Chicago Press.
385. DiXi Group. (2023). *Кращі практики «зеленого» фінансування та повоєнного «зеленого» відновлення: можливості для України*.
<https://dixigroup.org/analytic/krashhi-praktyky-zelenogo-finansuvannya-ta-povoyennogo-zelenogo-vidnovlennya-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny/>
386. Do, M.-H., Huang, Y.-F., & Hoang, T.-T. (2025). Blockchain adoption in green supply chains: Analyzing key drivers, green innovation, and expected benefits. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 20(1), 39. <https://doi.org/10.3390/jtaer20010039>
387. Dybvig, P. (2021). Government regulation and financial stability: The role of public investment in times of crisis. *Journal of Financial Stability*, 13(4), 289-302. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2021.06.003>
388. European Commission. (2022). *REPowerEU: A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_3131

389. Fairbrass, J., & Vasilakos, N. (Eds.). (2021). *Emerging governance of a green economy: Cases of European implementation*. Cambridge: Cambridge University Press.
390. Feldman, S. (2019). What's blocking blockchain? *Delano*. https://delano.lu/article/delano_whats-blocking-blockchain
391. Gatto, A., & Hoffmann, R. (2023). Green finance: A systematic literature review. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 13(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/20430795.2020.1711506>
392. Global Competitiveness Index 2017–2018 Rankings. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/> (дата звернення 13.03.2024)
393. Global energy transition investment exceeded \$2 trillion last year, report shows. (2025). *Reuters*. Retrieved from <https://www.reuters.com/business/energy/global-energy-transition-investment-exceeded-2-trln-last-year-report-shows-2025-01-30/>
394. Gostin, L. O., & Rubenstein, L. S. (2022). Attacks on health care in the war in Ukraine. *JAMA*, 327(16), 1541. <https://doi.org/10.1001/jama.2022.6045>
395. Green Finance Platform. (2023). *Redesigning Debt Swaps for a More Sustainable Future*. <https://www.greenfinanceplatform.org/case-studies/redesigning-debt-swaps-more-sustainable-future>
396. Gurung, A., & Oh, S. (2022). Digital transformation in post-disaster reconstruction: A systematic literature review. *Technological Forecasting and Social Change*, 176, 121452. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121452>
397. Hampton, M. P. (2017). Ecological sustainability in tourism: Managing natural resources and environmental impact. *Tourism Management Perspectives*, 23, 76–83. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.07.001>
398. Harrison, D. (2019). Economic sustainability in post-conflict tourism: Leveraging tourism for economic recovery. *Tourism Economics*, 25(2), 152–175. <https://doi.org/10.1177/1354816619840207>
399. Holovanova, I. A., & Shevchenko, A. S. (2023). Determination of the main needs of palliative patients and ways of their provision in the health care system of Ukraine. *Experimental and Clinical Medicine*, 90(3), 88–94. <https://doi.org/10.35339/ekm.2021.90.3.hos>
400. ICMA. (2021). *Overview and Recommendations for Sustainable Finance Taxonomies*. <https://www.icmagroup.org/assets/documents/Sustainable-finance/ICMA->

[Overview-and-Recommendations-for-Sustainable-Finance-Taxonomies-May-2021-180521.pdf](#)

401. ICMA. (2022). *Green Bond Principles: Voluntary Process Guidelines for Issuing Green Bonds*. <https://www.icmagroup.org/sustainable-finance/the-principles-guidelines-and-handbooks/green-bond-principles-gbp>
402. IFC. (2018). *Creating Green Bond Markets – Insights, Innovations, and Tools from Emerging Markets*. <https://www.ifc.org/en/insights-reports/2018/publications-report-sbngreenbond2018>
403. International Finance Corporation (IFC). (2023). *Green bonds: Country experiences, barriers and options*. https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/publications_ext_content/ifc_external_publication_site/publications_listing_page/green-bonds-country-experiences
404. Interpipe. (2024). Відновлення металургійного виробництва в Україні: виклики та перспективи. Дніпро: Interpipe.
405. Izha, M., & Kurnosenko, L. (2023). Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. *Public Administration and Regional Development*, 19, 11–30. <https://doi.org/10.34132/pard2023.19.01> (дата звернення: 23.04.2024).
406. Johnstone, I. (2022). Global governance and the global green new deal: The G7's role. *Humanities and Social Sciences Communications*, 9, 33. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01046-2>
407. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
408. Karnaushenko, A., Tanklevska, N., Povod, T., Kononenko, L., & Savchenko, V. (2023). Implementation of blockchain technology in agriculture: Fashionable trends or requirements of the modern economy. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, 9(3), 124–149. <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03.06>
409. Klyvidenko, L. M. (n.d.). The role and significance of budgetary investments in the socio-economic development of Ukraine. *Economy of Ukraine*. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1098>
410. Kolodiy, Y. S. (2012). Formation of state programs for socio-economic development. *Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine*, 22.5. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltnu/22_5/212_Kol.pdf

411. Konior, A., & Pokojka, W. (2020). Management of Postindustrial Heritage in Urban Revitalization Processes. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su12125034>
412. Kovalova, O. (2024). Developing Green Bond Market in Ukraine: Strategies, Challenges, And Opportunities. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 120–124. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.120>
413. KPMG. (2023). *Green finance in post-conflict reconstruction*. <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2023/03/green-finance-in-post-conflict-reconstruction.html>
414. Krasivskyy, O. (2023). Specific features of public involvement and digitalization of services when reforming public administration during the war. *Democratic Governance*, 31(1), 12–23. <https://doi.org/10.23939/dg2023.01.012>
415. Legun, K., Keller, J. C., Carolan, M., & Bell, M. M. (Eds.). (2020). *The Cambridge handbook of environmental sociology* (Vol. 1–2). Cambridge: Cambridge University Press.
416. Maltais, A., & Nykvist, B. (2020). Understanding the role of green bonds in advancing sustainability. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/20430795.2020.1724864>
417. McKinsey & Company. (2022). *McKinsey's Private Markets Annual Review*. <https://www.mckinsey.com/industries/private-equity-and-principal-investors/our-insights/mckinseys-private-markets-annual-review>
418. Meadows, D. H., Randers, J., & Behrens, W. W. (1972). *The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind*. New York, NY: Universe Books.
419. Meskon, M. H., Albert, M., & Khedoury, F. (1998). *Fundamentals of management* (3rd ed., Trans.). M.: Delo.
420. Mintzberg, H., & Quinn, J. B. (1996). *The strategy process: Concepts, contexts, cases*. Prentice Hall. ISBN 978-0-132-34030-4.
421. Mintzberg, H., Quinn, J. B., & Ghoshal, S. (1998). The strategy process. In *The Strategy Process* (pp. 5–13).
422. Muhammed, A. (2024). Supply chain dynamics for agribusinesses aided by technology. *Agritechdigest*. <https://agritechdigest.com/supply-chain-dynamics-for-agribusinesses-aided-by-technology>
423. Mycyk, A. (2024). Resilience and innovation: how Ukraine's agricultural sector is improving logistics and optimizing operations. *Dentons*.

- <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2024/december/18/resilience-and-innovation-how-ukraine-agricultural-sector-is-improving-logistics>
424. Nestlé Україна. (2023). Інвестиції Nestlé в будівництво нового виробничого комплексу в Україні. Отримано з <https://www.nestle.ua>
425. Newell, P. (2019). *Global green politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
426. OECD. (2022). *Financing climate action in post-conflict contexts*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/environment/financing-climate-action-in-post-conflict-contexts.htm>
427. Pearce, D. W., Markandya, A., & Barbier, E. R. (1989). *Blueprint for a green economy*. London: Earthscan Publications Ltd.
428. Philip Morris International. (2024). Відкриття нового виробничого комплексу у Львівській області: інвестиції та перспективи розвитку. Отримано з <https://www.pmi.com>
429. Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*. New York: Free Press. <http://ijevanlib.yzu.am/wp-content/uploads/2023/02/Michael-E.-Porter-Competitive-Strategy.pdf>
430. Preqin. (2022). *Our data*. <https://www.preqin.com/data/our-data>
431. Purusottama, A., & Simatupang, T. M. (2025). Adoption of blockchain technology in promoting halal compliance. *Journal of Islamic Marketing*. <https://doi.org/10.1108/JIMA-12-2023-0423>
432. Rajagopalan, S., & Thaler, R. H. (2017). Misbehaving: The Making of Behavioral Economics. *Rev Austrian Econ*, 30, 137–141. <https://doi.org/10.1007/s11138-015-0330-z>
433. Reuters. (2023). *Ecuador seals record debt-for-nature swap with Galapagos bond*. <https://www.reuters.com/world/americas/ecuador-seals-record-debt-for-nature-swap-with-galapagos-bond-2023-05-09/>
434. Rozhko, O. D. (2011). Innovative-investment orientation of Ukraine's budgetary policy. *Finances of Ukraine*, 1, 64-73.
435. Sandor, R. (2012). *Good derivatives: A story of financial and environmental innovation*. Hoboken: John Wiley & Sons.
436. Santos, T., & Ramalhete, F. (2024). Urban Transformation: Analyzing the Combined Forces of Vacant Building Occupancy and Socio-Economic Dynamics. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su16114351>
437. Schinasi, G. J. (2004). *Defining financial stability* (Working Paper No. 04/187). International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781451859544.001>

438. Scolaro, A., & Cappello, C. (2023). The Realms of Abandonment: Measures and Interpretations of Landscape Value/Risk in Northern Sardinia (Italy). *Land*. <https://doi.org/10.3390/land12071274>
439. Shandryk, V., Zhebelev, I., Deliatynchuk, A., Maksymov, V., & Shelest, V. (2023). Modern concepts of public administration in the context of sustainable development. *Economic Affairs (New Delhi)*, 68(4), 2105–2117. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2023.21>
440. Simon, H. A. (1957). *Models of Man, Social and Rational: Mathematical Essays on Rational Human Behavior in Society Setting*. New York, NY: Wiley.
441. Smith, D., & Donnelly, P. (2020). The role of sustainable tourism in post-conflict regions: Case studies and best practices. *Journal of Global Tourism*, 13(4), 210–223. <https://doi.org/10.1080/14723249.2020.1845152>
442. Smith, H. K. (2025). Oman as a digital logistics hub: The role of artificial intelligence, big data, and blockchain. <https://www.researchgate.net/profile/Hussein-Smith/publication/389435750>
443. SNS Insider. (2025). Blockchain in agriculture & food supply chain market to reach USD 7035.7 million by 2032. *Agriculture Einnews*. https://agriculture.einnews.com/amp/pr_news/789332633
444. Stiglitz, J. (2021). *The role of government in economic development: Innovation and technological advancement*. New York University Press.
445. Tanklevska, N., Cherniavska, T., Skrypnyk, S., Boiko, V., & Karnaushenko, A. (2023). Financing of Ukrainian agricultural enterprises: Correlation-regression analysis. *Scientific Horizons*, 26(8), 127–139. <https://doi.org/10.48077/scihor8.2023.127>
446. The World Bank Group. (2025). *Global Economic Monitor*. <https://datacatalog.worldbank.org/search/dataset/0037798/Global-Economic-Monitor>
447. The World Bank Group. (2025). *World Development Indicators*. <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators&Type=TABLE&preview=on>
448. Transparency International. (2025). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>
449. Tyukhtenko, N., Churkina, I., Pavlovych, O., Mokhnenko, A., & Burak, V. (2024). Foreign market entry strategy as a key to the competitiveness of enterprises. *Ekonomika APK*, 31(5), 86–98. <https://doi.org/10.32317/ekon.apk/5.2024.86>

450. ua.news. (2023). *Fitch підтвердило рейтинг України на рівні «обмежений дефолт»: що на це вплинуло*. <https://ua.news/ua/money/fitch-pidtvrdilo-rejting-ukrayini-na-rivni-obmezhenij-defolt-shho-na-tse-vplinulo>
451. UNDP. (2023). *Зелене відновлення України: керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення*. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>
452. UNEP. (2021). *Green infrastructure in post-conflict reconstruction: Policy pathways*. United Nations Environment Programme. <https://www.unep.org/resources/report/green-infrastructure-post-conflict-reconstruction>
453. Veblen, T. (1899). Mr. Cummings's Strictures on "The Theory of the Leisure Class." *Journal of Political Economy*, 8(1), 106–117. <http://www.jstor.org/stable/1817602>
454. Vlasenko, S. (2023). Local government bodies as subjects of public policy of national memory in Ukraine. *Public Administration and Regional Development*, 22, 915–936. <https://doi.org/10.34132/pard2023.22.01>
455. Voloshchuk, V., Voloshchuk, Y., Varchenko, O., Karnaushenko, A., & Khakhula, B. (2023). Investment determinant of the sustainability of innovative technologies of energy supply in the agro-food system of Ukraine. *Rivista di Studi sulla Sostenibilita*, (2), 373–395. <https://doi.org/10.3280/RISS2022-002021>
456. Wiesmeth, H., & Vashko, I. (2021). The green growth policy of Germany as a model for the development of green economy in other countries, in particular Belarus. *Oikonomos: Journal of Social Market Economy*, 3, 46–61.
457. Wood, A. (2019). Study: Blockchain to save \$450B in supply chain costs in Western Europe. *CoinTelegraph*. <https://cointelegraph.com/news/study-blockchain-to-save-450b-in-supply-chain-costs-in-western-europe>
458. World Bank. (2023). *Building back better: Financing resilient infrastructure in fragile contexts*. <https://www.worldbank.org/en/topic/infrastructure/publication/building-back-better-financing-resilient-infrastructure-in-fragile-contexts>
459. World Federation of Exchanges. (2022). *FY 2021 Market Highlights v3*. <https://www.world-exchanges.org/storage/app/media/FY%202021%20Market%20Highlights%20v3.pdf>
460. Worldsteel Association. (2023). World steel production statistics 2019–2023. Отримано з <https://www.worldsteel.org>.
461. Yusuf, Z., Bhatia, A., Gill, U., Kranz, M., Fleury, M., & Nannra, A. (2018). Pairing blockchain with IoT to cut supply chain costs. *Boston Consulting Group*.

- <https://www.bcg.com/publications/2018/pairing-blockchain-with-iot-to-cut-supply-chain-costs>
462. Zatonatska, T. H. (2008). Budgetary investments in real and human capital as an instrument of influence on the socio-economic development of the country. *Scientific Works of the NDFI*, 1(42). Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/npndfi/2008_1/statti/086-100-Zatonatcka.pdf
463. Zhang, Z., Zheng, C., & Lan, L. (2023). Smart city pilots, marketization processes, and substantive green innovation: A quasi-natural experiment from China. *PLoS ONE*, 18, e0286572. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0286572>
464. Zhao, J., Li, T., Tan, Q., & Liu, B. (2025). Optimal decision analysis in competing supply chains considering manufacturer's misreporting behavior and blockchain technology. *Managerial and Decision Economics*. <https://doi.org/10.1002/mde.4497>
465. Ziani, K., & Boudouda, A. B. (2023). Bezpieczeństwo i budowanie pokoju w Rwandzie: podejście oparte na rozwoju gospodarczym. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 17(2), 35–60. <https://doi.org/10.34862/rbm.2023.2.3>

Підписано до друку 31.03.2025 Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк цифровий. Умовн. друк. арк. 32,04 Наклад 40 прим. Зам. № 16

Видавець і виготовлювач Херсонський державний університет. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ХС № 69 від 10 грудня 2010 р. 73003, Україна, м. Херсон, вул. Університетська, 27. Тел. (0552) 32-67-95.